

Kristian Rose Tronstad

**Opplevd diskriminering blant innvandrere med
bakgrunn fra ti ulike land**

Rapporter I denne serien publiseres statistiske analyser, metode- og modellbeskrivelser fra de enkelte forsknings- og statistikkområder. Også resultater av ulike enkeltundersøkelser publiseres her, oftest med utfyllende kommentarer og analyser.

© Statistisk sentralbyrå, desember 2009]	Standardtegn i tabeller	Symbol
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen skal Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.	Tall kan ikke forekomme	.
	Oppgave mangler	..
	Oppgave mangler foreløpig	...
	Tall kan ikke offentliggjøres	:
	Null	-
ISBN 978-82-537-7715-3 Trykt versjon	Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	0
ISBN 978-82-537-7716-0 Elektronisk versjon	Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	0,0
ISSN 0806-2056	Foreløpig tall	*
Emne: 00.02/02.01.10	Brudd i den loddrette serien	—
Trykk: Statistisk sentralbyrå	Brudd i den vannrette serien	
	Desimaltegn	,

Sammendrag

Utvalget i denne analysen består av personer med minst to års botid i Norge med bakgrunn fra Bosnia-Hercegovina, Serbia og Montenegro, Tyrkia, Irak, Iran, Pakistan, Sri Lanka, Vietnam, Somalia og Chile. De ti landgrupperingene er identiske med utvalget som inngikk i en omfattende levekårsundersøkelse gjennomført blant innvandrere (LKI) i 2005 og 2006.

I LKI ble innvandrerne blant annet spurt om de hadde opplevd diskriminering i arbeidslivet, i boligmarkedet, på utesteder, i utdanningsinstitusjoner og i helsevesenet. Litt over halvparten av innvandrerne hadde opplevd diskriminering på ett eller flere områder. For de fleste landgrupperingene er det om lag 25-30 prosent som har opplevd diskriminering på ett område, men for enkelte landgrupperinger finner vi en større grad av opphopning av negative erfaringer. Innvandrere med bakgrunn fra Somalia, Irak og Iran utmerker seg ved at mellom 60 og 70 prosent har opplevd forskjellsbehandling, og det er også en større andel som har opplevd forskjellsbehandling på flere områder.

Opplevd diskriminering er én måte å tilnærme seg spørsmål om usaklig forskjellsbehandling på. Fordelen med å undersøke folks erfaringer er at vi gir et representativt utvalg fra store innvandregrupper mulighet til å rapportere om hvor vanlig det er å ha opplevd forskjellsbehandling. Ulempen er at folks erfaringer tolkes svært ulikt og hva som måles kan være uklart. Når vi sammenholder informasjon om innvandreres erfaringer med mer objektive mål på ulikhet, ser vi at forskjellsbehandling ikke bare oppleves av de som faller utenfor arbeidslivet eller har dårlige levekår. Analysen i denne rapporten tyder på at opplevelse av forskjellsbehandling knytter seg til ulike prosesser for ekskludering.

De innvandregruppene som hyppigst rapporterer om opplevelse av forskjellsbehandling er somaliere og irakere. Begge disse landgrupperingene kjennetegnes av relativt kort botid, lav utdanning og lav deltakelse i arbeidslivet. Det er med andre ord grupper som er mindre inkludert og har lavere deltakelse på viktige samfunnsarenaer enn mange av de andre innvandregruppene. Deres opplevelse av diskriminering kan dermed være uttrykk for marginalisering.

Funnene i denne undersøkelsen viser også at de med høyere utdanning og gode norskkunnskaper opplever like mye forskjellsbehandling som de med kortere utdanning og dårligere norskkunnskaper. Dette gjelder for eksempel unge født i Norge med innvandrerforeldre og innvandrere fra Iran. Disse gruppene har trolig en høyere forventning om å bli likebehandlet, men erfaringene de rapporterer om i denne undersøkelsen tyder på at de likevel oppfatter sin minoritetsbakgrunn som en barriere for full deltakelse på viktige samfunnsarenaer.

Prosjektstøtte: Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Barne- og Likestillingsdepartementet

Flere har bidratt til rapporten. Takk til Lars Østby, Kristin Henriksen og Vebjørn Aalandslid som har gitt nyttige innspill underveis, og til Marit Berger Gundersen som har redigert rapporten. Kristian Rose Tronstad har gjennomført analysene og skrevet rapporten.

Innhold

Sammendrag	3
1.1. Bakgrunn og formål	5
1.2. Om måling av diskriminering	5
1.3. Datagrunnlaget.....	5
2. Innvandrere i arbeidslivet	7
2.1. Opplevd diskriminering ved ansettelse	7
2.2. Unge menn og de med bakgrunn fra Somalia opplever mest forskjellsbehandling	7
2.3. Muslimer opplever mer diskriminering ved ansettelse, men det er usikkert om det er religion som er diskrimineringsgrunn.....	9
2.4. Norsk kunnskaper viktigere enn utdanningsnivå	10
2.5. To av tre har vært i kontakt med arbeidsformidlingen	11
2.6. Trakassering på arbeidsplassen på grunn av innvandrerbakgrunn	12
2.7. Muslimer opplever ikke mer trakassering på jobb enn innvandrere med annen religiøs bakgrunn.....	14
3. Innvandrere i boligmarkedet og opplevelser av diskriminering	16
3.1. Opplevd diskriminering i boligmarkedet.....	17
3.2. Innvandrere i leiemarkedet mest utsatt	18
4. Opplevd diskriminering i helsevesenet	21
5. Opplevd diskriminering i utdanning	23
6. Opplevd diskriminering på andre områder	24
6.1. Utestedsdiskriminering	24
6.2. Politi	24
7. Opphopning av opplevd diskriminering?	25
8. Oppsummering	27
Referanser	28
Figurregister	30

1.1. Bakgrunn og formål

Formålet med denne rapporten er å analysere omfanget av opplevd diskriminering blant innvandrere i Norge fra ti ulike land. Rapporten bygger videre på funnene som ble presentert i Blom og Henriksen 2008, kapittel 20. I den første avrapporteringen av levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/2006 ble opplevd diskriminering beskrevet og fordelt etter innvandrernes landbakgrunn og kjønn, og enkle sammenligninger ble gjort til tilleggsutvalget i levekårsundersøkelsen blant unge innvandrere for å se på forskjeller mellom generasjoner (Tronstad 2008).

Vi vil i denne rapporten se nærmere på andre bakgrunnsvariabler som kan være med på å belyse art og omfang av opplevd diskriminering blant de ti innvandrergruppene i Norge. Eksempler på relevante variabler er inntekt, botid, norsk-kunnskaper, utdanningsnivå og religiøs oppfatning.

Selv om fokus og formålet med denne rapporten er opplevd diskriminering, vil vi også trekke inn mer objektive beskrivelser av situasjonen for ulike innvandrergupper på de ulike samfunnsarenaer. Kjennskap til kontekstuelle forhold kan bidra til bedre forståelse og tolkning av subjektive opplevelsene. Selv om for eksempel andelen som opplever diskriminering på boligmarkedet ikke har forandret seg mye siden 1996, er boligsituasjonen for de samme gruppene generelt blitt bedre i denne perioden.

1.2. Om måling av diskriminering

I denne rapporten analyseres innvandrernes subjektive opplevelse av forskjellsbehandling på grunn av sin utenlandske bakgrunn. Denne tilnærningen har noen fordeler, men også noen åpenbare svakheter.

Fordelen med å fokusere på innvandrernes opplevde diskriminering i et representativt utvalg av ti store innvandrergupper i Norge er at vi kan finne ut noe om omfanget av disse opplevelsene. Ofte kan vi lese i media at en innvandrers har opplevd å ikke få leie en bolig på grunn av sin bakgrunn, men medieoppslagene sier sjeldent noe om forekomsten av slike hendelser.

For myndighetene og institusjoner som skal tilby likeverdige tjenester er det trolig av interesse å vite hvordan innvandrere opplever møtet med for eksempel arbeidsformidlingen. Det at en del innvandrere opplever å bli diskriminert på arbeidsformidlingen eller på arbeidsplassen betyr imidlertid ikke at de objektivt sett eller juridisk sett er blitt diskriminert. Forskjellsbehandling er sjeldent direkte og åpenbar, men som oftest indirekte og et resultat av flere avgjørelser uten rasistiske motiv (Craig 2006, Blank et al: 2005, Torgersen 1999). Det er fullt mulig å bli diskriminert uten at man selv opplever det.

En annen ulempe ved å fokusere på den subjektive opplevelsen av diskriminering, er at folk opplever ting på ulike måter. En person opplever mobbing på arbeidsplassen, mens en annen oppfatter det samme miljøet som ok. En tredje utfordring er at vi ikke har en referansegruppe blant personer uten innvandrerbakgrunn. Det er dermed vanskelig å vurdere nivået, det vil si hvor omfattende opplevd diskriminering på grunn av innvandrerbakgrunn er sammenlignet med andre diskrimineringsgrunnlag, som for eksempel forskjellsbehandling på grunn av kjønn, alder, nedsatt funksjonsevne og seksuell orientering.

1.3. Datagrunnlaget

Tabeller og figurer baserer seg på data fra levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/2006 (LKI). Innvandrere fra ti utvalgte landgrupper ble intervjuet: Bosnia-Hercegovina, Serbia og Montenegro, Tyrkia, Irak, Iran, Pakistan, Sri Lanka, Vietnam, Somalia og Chile. Totalt var 9 prosent av respondentene norskfødte med innvandrereforeldre, og for gruppen med pakistansk tilknytning var hele 30 prosent norskfødte. De fleste spørsmålene i spørreskjemaet er hentet fra Levekårsunder-

søkelsen blant innvandrere 1996 samt fra andre levekårsundersøkelser. Spørsmålene som er stilt i LKI om opplevd diskriminering følger anbefalingene fra Europarådets ekspertkomité mot rasediskriminering og intoleranse (ECRI)¹.

I planleggingen av LKI ble det gjennomført en kvalitativ forstudie (Daugstad og Lie 2004), og etter datainnsamlingen var slutført ble det publisert to egne dokumentasjonsrapporter som beskriver gjennomføringen av levekårsundersøkelsen blant innvandrere og tilleggsundersøkelse blant unge innvandrere (Gulløy 2008 a og b). Her redegjøres for utvalg og frafall, utviklingen av spørreskjema og informasjonsmateriale samt vurderinger av kvalitet og feilkilder i undersøkelsen. Selve resultatene fra undersøkelsen presenteres i Levekår blant innvandrere 2005/2006 (Blom og Henriksen 2008), Levekår blant unge med innvandrerbakgrunn (Løwe 2008) og Innvandreres helse 2005/2006 (Blom 2008).

¹ ECRI General Policy Recommendation No 4. National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims.
http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n4/Rec04en.pdf

2. Innvandrere i arbeidslivet

Andelen sysselsatte innvandrere er lavere enn i befolkningen i alt, samtidig som arbeidsledigheten er høyere (Olsen 2008). Disse forskjellene kan skyldes at innvandrere ikke har tilstrekkelige kvalifikasjoner eller at de har en utdanning som de ikke får godkjent eller anerkjent i Norge. I en rapport fra OECD påpekes det at Norge er et av de landene med færrest stillinger i yrker uten krav til utdanning (Liebig 2009, Tronstad 2009). Kravene til kvalifikasjoner og produktivitet er dermed høyere enn i mange land det er naturlig å sammenligne med. For mange innvandrere vil det også ta tid å beherske norsk på et nivå som kreves i mange stillinger. En annen årsak til forskjeller i arbeidslivet kan være usaklig forskjellsbehandling, eller diskriminering. I denne rapporten har vi ikke som ambisjon å forklare hvor stor del av forskjellene mellom innvandrere og relevante sammenligningsgrupper i yrkesaktivitet som skyldes diskriminering, men vil fokusere på innvandrernes egne opplevelse av forskjellsbehandling i forbindelse med ansettelse, i kontakt med arbeidsformidling og om diskriminering på arbeidsplassen.

2.1. Opplevd diskriminering ved ansettelse

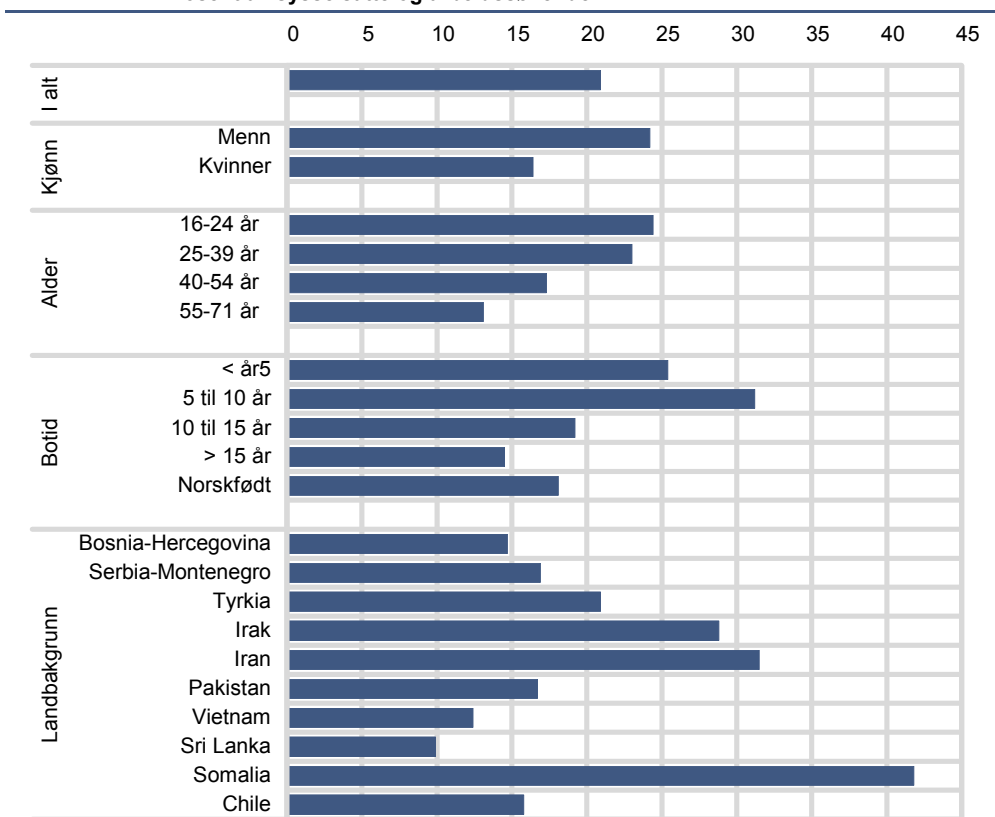
Når én stilling skal besettes er det ikke alltid tilstrekkelig å ha de kvalifikasjonene som etterspørres. Blant flere kvalifiserte søkere vil arbeidsgiver også vurdere hvem som er best *egnet* til stillingen. For en arbeidsgiver innebærer en ansettelse kostnader og risiko. Vil en ny arbeidstaker raskt sette seg inn i arbeidsoppgavene? Vil vedkommende passe inn i arbeidsmiljøet? For innvandrere kan slike vurderinger medføre at de ikke blir innstilt til jobben. På den enkelte arbeidsplass (mikronivå) skjer det utvelgelser som får konsekvenser på et overordnet nivå i form av barrierer i arbeidsmarkedet (Phelps 1972, Rogstad 2000). Hvorvidt den enkelte ansettelsen i den enkelte bedrift objektivt sett er diskriminerende er vanskelig å bevise og utenfor denne rapportens formål. Ikke sjeldent kan vi likevel lese i avisene at en innvandrer har søkt mange jobber, han eller hun er kvalifisert for, og at de opplever at det er på grunn av sin bakgrunn som innvandrere de ikke blir innkalt til intervju eller får jobben. I dette kapitlet beskrives omfanget av slike negative erfaringer og opplevd diskriminering.

I LKI stilles alle respondentene spørsmålet: *Har du i løpet av de siste fem årene på grunn av din utenlandske bakgrunn ikke fått en jobb som du har søkt og var kvalifisert for?* Det kan innvendes mot spørsmålsstillingen at diskriminering ikke nevnes eksplisitt i spørsmålsstillingen. Den svenske forskeren Anders Lange som har gjort flere analyser av opplevd diskriminering argumenterer for at begrepet ”diskriminering” er så ”gummiaktig” og kan tolkes på så ulike måter at man bør unngå å bruke det i spørsmålsstillingen (Lange 1995, Banton 1994). Spørsmålet som her er stilt er et forsøk på å gi en indirekte operasjonalisering av begrepet diskriminering.

Spørsmålet som ble stilt i LKI om opplevd diskriminering ved ansettelse ble stilt til alle respondentene. I den videre analysen her er bare de inkludert som på intervjutidspunktet var i arbeid, midlertidig fraværende fra arbeid eller som i løpet av det siste året har vært arbeidsledig. Hensikten med denne avgrensningen er å avgrense analysen til de som vi vet er aktive i arbeidslivet.

2.2. Unge menn og de med bakgrunn fra Somalia opplever mest forskjellsbehandling

Figur 2.1 viser at det totalt blant innvandrerne i utvalget var i overkant av 20 prosent som i løpet av de siste fem årene hadde opplevd diskriminering ved ansettelse. 24 prosent av mennene hadde opplevd diskriminering ved ansettelse mot 16 prosent av kvinnene. Differansen mellom menn og kvinner kan ikke forklares med at mennene i større grad er i arbeidslivet, siden vi her har sett på bare kvinner og menn i arbeidsstyrken.

Figur 2.1. Opplevd diskriminering ved ansettelse etter kjønn, alder, botid og landbakgrunn. Prosent av sysselsatte og arbeidssøkende

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/06, SSB

Det er også en klar tendens til at yngre opplever mer forskjellsbehandling enn eldre. I den yngste aldergruppa, 16-24 år, var det om lag 24 prosent som hadde opplevd diskriminering, mens det i den eldste aldergruppa 55-71 år var om lag 13 prosent som hadde slike opplevelser. En forklaring på dette kan være at blant dem mellom 55-71 år som er aktive i arbeidslivet så er tilknytningen til arbeidsmarkedet mer stabil. Yngre har oftere en løsere tilknytning til arbeidslivet med midlertidige stillinger og med kvelds- og helgearbeid ved siden av utdanning. På den annen side er gruppen 16-24 år veldig unge og mange er fremdeles hovedsakelig i utdanning (videregående eller høyere utdanning) og man kunne dermed kanskje forvente at deres begrensede erfaring med arbeidslivet ville innebære lavere andel med opplevelse av forskjellsbehandling enn i de noe eldre aldersgruppene. Differansen mellom aldergruppen er 16-24 år og 25-39 år er ikke signifikant, men figur 2.1 viser likevel at det er en tendens at andelen som opplever diskriminering faller med økende alder.

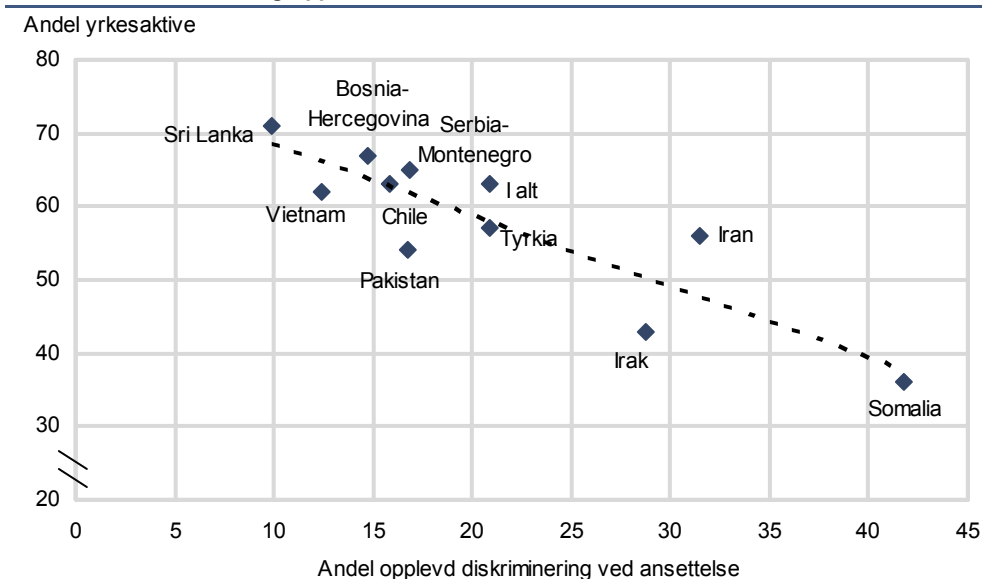
Betydningen av botid viser ikke uventet den samme tendensen som alder. Med økende botid synker forekomsten av opplevd diskriminering ved ansettelse. De med kortest botid oppgir noe lavere andel enn de med 5-10 års botid. Forklaringen på dette kan være at det tar noe tid før innvandrere eksponeres for situasjoner og samfunnsarenaer hvor de opplever å bli forskjellsbehandlet. Det kan også være at innvandrere som kommer som flyktninger (og utgjør en stor andel av innvandrerne i denne undersøkelsen) ikke har kunnskap om hva slags behandling de kan forvente å få i Norge, og at forskjellsbehandling ikke er blant det første som opptar dem.

Blant eldre er det en overvekt av personer med lang botid, samtidig som det blant de unge er flest med kortere botid. Det er også slik at botid henger sammen med landbakgrunn. De med bakgrunn fra Sri Lanka og Vietnam har gjennomgående lengre botid enn de med bakgrunn fra Somalia og Irak. De norskfødte er her holdt utenfor som egen gruppe siden de er født i Norge og det ikke gir mye mening å omtale botid. Blant norskfødte er det en lavere andel som har opplevd

diskriminering ved ansettelse enn blant andre unge, men nivået er ikke mye lavere enn blant innvandrere totalt, 18 mot 21 prosent.

Mellom de ulike landgrupperingene er det stor variasjon i andel som har opplevd diskriminering ved ansettelse. Blant innvandrere fra Sri Lanka har en av ti opplevd diskriminering, mens det blant somaliere var hele fire av ti som hadde negative erfaringer med sin utenlandske bakgrunn ved ansettelse. Innvandrere fra Sri Lanka og Somalia er de to gruppene med størst forskjell i deltakelse i arbeidslivet. Blant srilankere er to av tre i arbeid, mens blant somaliere var det bare en av tre som var i inntektsgivende arbeid på intervjuetidspunktet. En viktig årsak til ulikhetene mellom de to gruppene har trolig å gjøre med forskjell i botid. Somalierne har i gjennomsnitt vært kortere i Norge enn de med bakgrunn fra Sri Lanka. I kvalitative studier er det forsøkt å finne forklaringer på hvorfor somaliere og srilankere, som for en stor del består av flyktninger og familiegjenforente, har så ulik deltakelse i arbeidslivet. Fuglerud og Engebriksen vektlegger srilankernes (tamilenes) sterke og veldisiplinerte nettverk fra hjemlandet som er videreført i eksil. Somalierne i Norge kommer fra ulike grupperinger og mangler den samme organiseringen (Fuglerud Ø. og Engebriksen, A. 2006). Det ser ut til å være en klar sammenheng, for de ulike landgrupperingene, mellom yrkesfrekvens og opplevelse av diskriminering. De innvandrergруппene som deltar mest opplever minst forskjellsbehandling. De gruppene som i mindre grad deltar i arbeidslivet opplever mest forskjellsbehandling (også når vi ser på de som faktisk er i arbeid eller aktivt er på leting). Innvandrere fra Iran og Irak er de to gruppene som sammen med somaliere opplever mest forskjellsbehandling, med henholdsvis 32 og 29 prosent. Innvandrere fra Vietnam og Bosnia- Hercegovina er sammen med innvandrere fra Sri Lanka de som opplever minst forskjellsbehandling.

Figur 2.2. Opplevd diskriminering ved ansettelse og andel yrkesaktive i utvalgte innvandrergupper

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/06, SSB.

2.3. Muslimer opplever mer diskriminering ved ansettelse, men det er usikkert om det er religion som er diskrimineringsgrunn

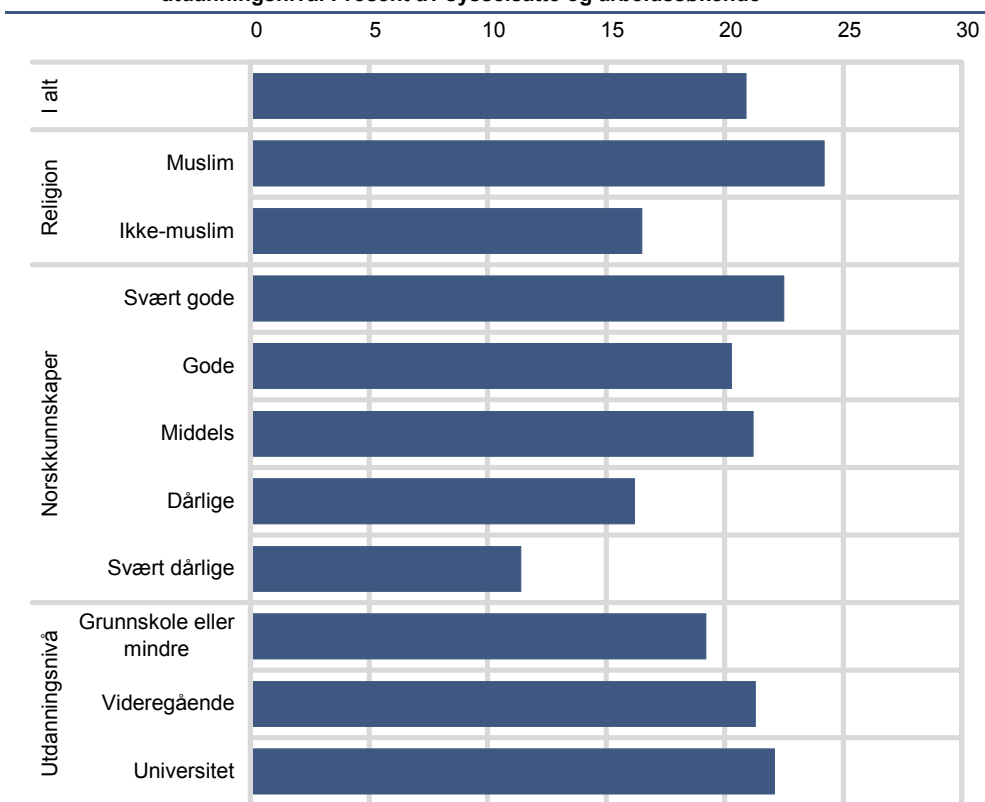
Etter terroranslagene de senere årene, i blant annet New York, Madrid og London, har befolkningen i europeiske land blitt mer skeptiske til muslimer². Spørsmålene om fremmedfrykt og økende diskriminering av muslimer er spørsmål som ved jevne mellomrom diskuteres i ulike media. I LKI er respondentene *ikke* spurt om de er forskjellsbehandlet på grunn av sin religiøse bakgrunn, men de er spurt om hvilken

² The Pew Global Attitude Project (2008). "Unfavorable views of Jews and Muslims on the increase in Europe". 2008 Pew Research Center.

religion de er oppdradd i og om de fremdeles har beholdt denne religionen. Med bakgrunn i disse spørsmålene er det mulig å dele utvalget etter religiøs bakgrunn. Vi vil her gjøre en enkel todeling mellom muslimer og ikke-muslimer. De som er oppdratt som muslimer men som ikke lenger tilhører denne religionen (det gjelder for eksempel en del iranere) blir ikke regnet som muslimer. Det kan nok argumenteres for at iranere som ikke lenger er muslimer kan oppleve like mye forskjellsbehandling som iranere som har beholdt sin barnetro fordi en arbeidsgiver eller utleier baserer sine antakelser om religion på ytre kjennetegn som navn og hudfarge. I denne analysen inkluderer vi imidlertid som muslimer bare de som er selverklærte muslimer.

Figur 2.3 viser at innvandrere med muslimsk bakgrunn opplever mer diskriminering ved ansettelse (24 prosent) enn de uten muslimsk bakgrunn (16 prosent). Intervjuobjektene blir imidlertid spurt om de tror det skyldes deres utenlandske bakgrunn, og ikke religiøse bakgrunn. Det er grunn til varsomhet med tolkningen av dette resultatet. Selv om "risikoen" for å oppleve diskriminering ved ansettelse er høyere for de med muslimsk bakgrunn enn for de uten muslimsk bakgrunn, så forsvinner forskjellen når vi kontrollerer for landbakgrunn og kjønn i en multivariat analyse. Det å være somalier og mann ser ut til å være to kjennetegn som er viktigere blant de som opplever diskriminering ved ansettelse enn det å være muslim.

Figur 2.3. Opplevd diskriminering ved ansettelse etter religion, norskkunnskaper, alder og utdanningsnivå. Prosent av sysselsatte og arbeidssøkende

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/06, SSB

2.4. Norskkunnskaper viktigere enn utdanningsnivå

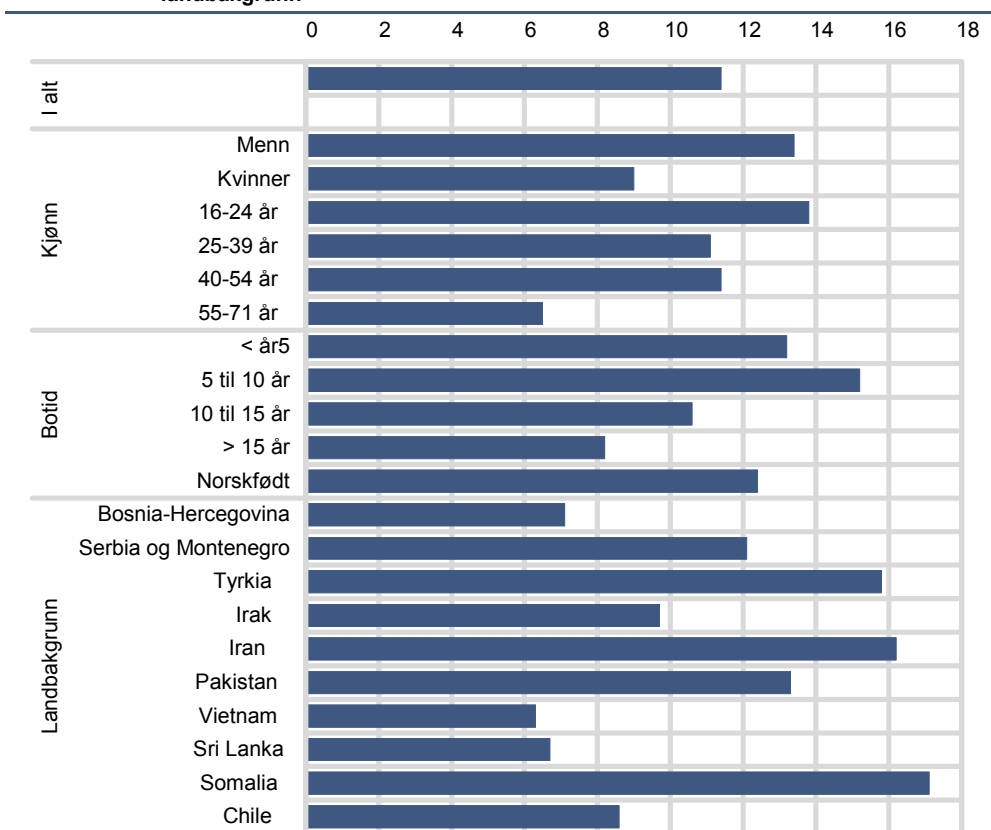
Tidligere studier av opplevd diskriminering (Togeby 2003, Rogstad 2004) viser at det er blant de med høyere utdanning at flest opplever forskjellsbehandling. Forklaringen på dette kan være at det er større konkurranse om jobbene blant de med høyere utdanning, men også at forventningene til arbeidsmarkedet er større (Rogstad 2004). Søylediagrammet over (figur 2.3) viser at det er en tendens i dette utvalget til at de med høy utdanning opplever mer diskriminering ved ansettelse, men differansen på 3 prosentpoeng er ikke signifikant. I samme søylediagram vises imidlertid andel som har opplevd diskriminering i forhold til hvor gode norskkunnskaper de har. Figuren illustrerer at de som har dårlige eller svært dårlige norsk-

kunnskaper opplever mindre forskjellsbehandling enn de som oppgir sine norskkunnskaper som svært gode. Selv om utdanningsnivå ikke skiller så mye så kan nivået på norskkunnskaper gi en indikasjon på at de som har større forutsetninger for å delta i arbeidslivet er de som opplever mest diskriminering. Bedre språkkunnskaper, høyere utdanning og landbakgrunn tyder på at innvandernes forutsetninger for deltakelse også preger deres forventinger.

2.5. To av tre har vært i kontakt med arbeidsformidlingen

I Norge har NAV (tidligere Aetat) det offentlige ansvaret for arbeidsformidling. I tillegg er det private byråer som driver med arbeidsformidling. I levekårsundersøkelsen er det ikke skilt mellom offentlige og private arbeidsformidlere. Av de nær 3 000 som besvarte dette spørsmålet hadde over 60 prosent vært i kontakt med arbeidsformidlingen det siste året. Blant somaliere var andelen om lag 85 prosent, mens bare om lag halvparten av pakistanerne, tyrkerne og bosnierne hadde vært i kontakt med arbeidsformidlingen. Av de om lag 2 000 som hadde vært i kontakt med arbeidsformidlingen var det 11 prosent som hadde opplevd negativ forskjellsbehandling på grunn av sin utenlandske bakgrunn. Det er innvandrere fra Somalia, Iran, Pakistan og Tyrkia som opplever diskriminering ved arbeidsformidlingen hyppigst. 17 prosent av somalierne som var i kontakt med arbeidsformidlingen hadde opplevd forskjellsbehandling, mens om lag 16 prosent av de med iransk eller tyrkisk bakgrunn hadde samme erfaring. De landgrupperingene som hadde lavest andel var Vietnam, Sri Lanka og Bosnia-Hercegovina med om lag 6-7 prosent.

Figur 2.4. Andel som har opplevd diskriminering ved arbeidsformidling etter kjønn, botid og landbakgrunn

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/06, SSB

De norskfødte opplever like mye forskjellsbehandling ved arbeidsformidlingen som innvandrere. Innvandrere med lang botid (+ 15 år) har lavere andel med negative erfaringer ved arbeidsformidlingen enn de med kortere botid (5 til 10 år). Aldersfordelingen i figur 2.4 viser at de yngre (og her er det mange norskfødte) opplever mer diskriminering enn eldre i møte med arbeidsformidlingen. Det at

unge bruker arbeidsformidlingen noe mer enn eldre, har ikke betydning, ettersom vi her bare ser på de som faktisk har vært i kontakt med arbeidsformidlingen.

Andre bakgrunnsvariable som utdanningsnivå, norskkunnskaper og religion viser liten variasjon i opplevelse av forskjellsbehandling.

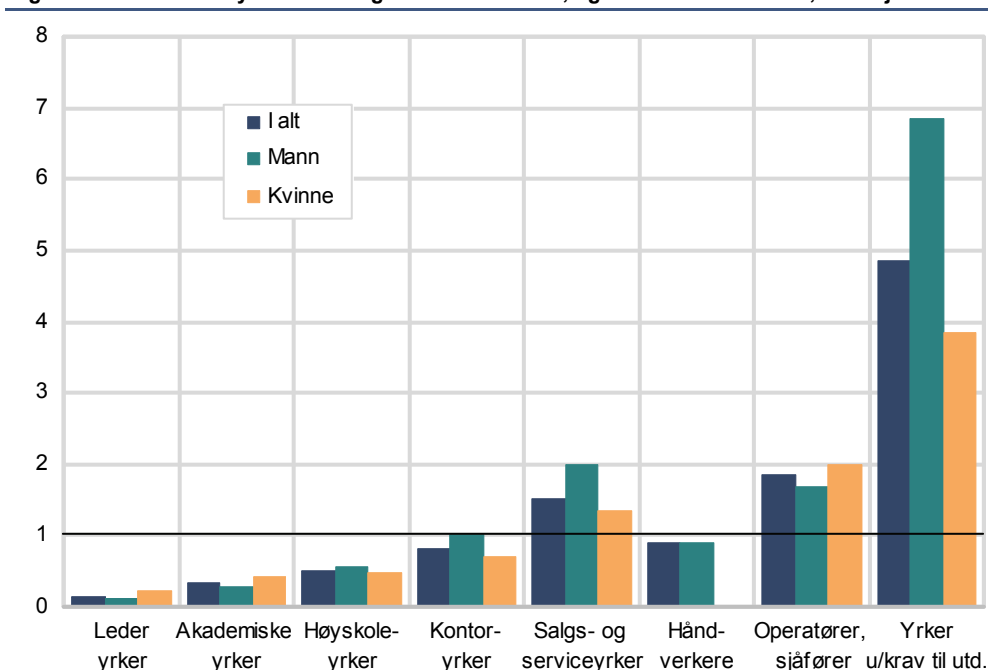
2.6. Trakassering på arbeidsplassen på grunn av innvandrerbakgrunn

Arbeid er en kilde til inntekt og selvrealisering. For noen oppleves arbeidet også som en påkjenning, fysisk som psykisk. LKI viser at innvandrerne ikke er mer utsatt for dårlig inneklima enn sysselsatte i alt. Men innvandrere opplever i mindre grad å ha kontroll over eget arbeid, de utsettes i større grad for ulykker, plaging og mobbing, og arbeidet oppleves i langt større grad som en psykisk påkjenning. Mer inngående analyse av innvandreres arbeidsmiljø er å finne i avrapporteringen av undersøkelsen (Blom og Henriksen 2008). I tillegg har Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) brukt data fra LKI for å se nærmere på arbeidsmiljøfaktorer som kan ha betydning for helse og trivsel blant den sysselsatte delen av innvandrerbefolkningen.

Rapporten ”Arbeidsmiljø blant innvandrere” viser at det er til dels store forskjeller i hvordan innvandrere og yrkesbefolkningen som helhet opplever arbeidsmiljøet (Tynes og Sterud 2009). Fra generelle levekårsundersøkelser, som ikke retter seg spesielt mot innvandrere, vet vi at opplevelsen av psykisk og fysisk arbeidsmiljø varierer mellom ulike yrkesgrupper (Normann og Rønning 2007). Det er altså rimelig å anta at forskjeller i yrkesfordelingen mellom innvandrere og alle sysselsatte kan forklare forskjeller i rapportert arbeidsmiljø.

Sammenligner vi yrkesfordelingen mellom innvandrere og alle sysselsatte finner vi at innvandrere i større grad enn gjennomsnittet jobber som operatører og sjåførere, og i salgs- og serviceyrker. Det er hele fem ganger så sannsynlig at en innvandrer har et yrke uten krav til utdanning. Samtidig er innvandrerne underrepresentert i kontorjobber, høyskoleyrker, akademiske yrker og lederyrker (se figur 2.5). Analysen av innvandreres arbeidsmiljø viser imidlertid at innvandrere rapporterer om dårligere psykisk arbeidsmiljø også innenfor samme yrkesgruppe (Tynes og Sterud 2009). Forskjeller i yrkesfordeling kan dermed ikke alene forklare forskjellene i rapportering om dårlig arbeidsmiljø blant innvandrere.

Figur 2.5. Relativ yrkesfordeling blant alle ansatte, og ansatte innvandrere, etter kjønn

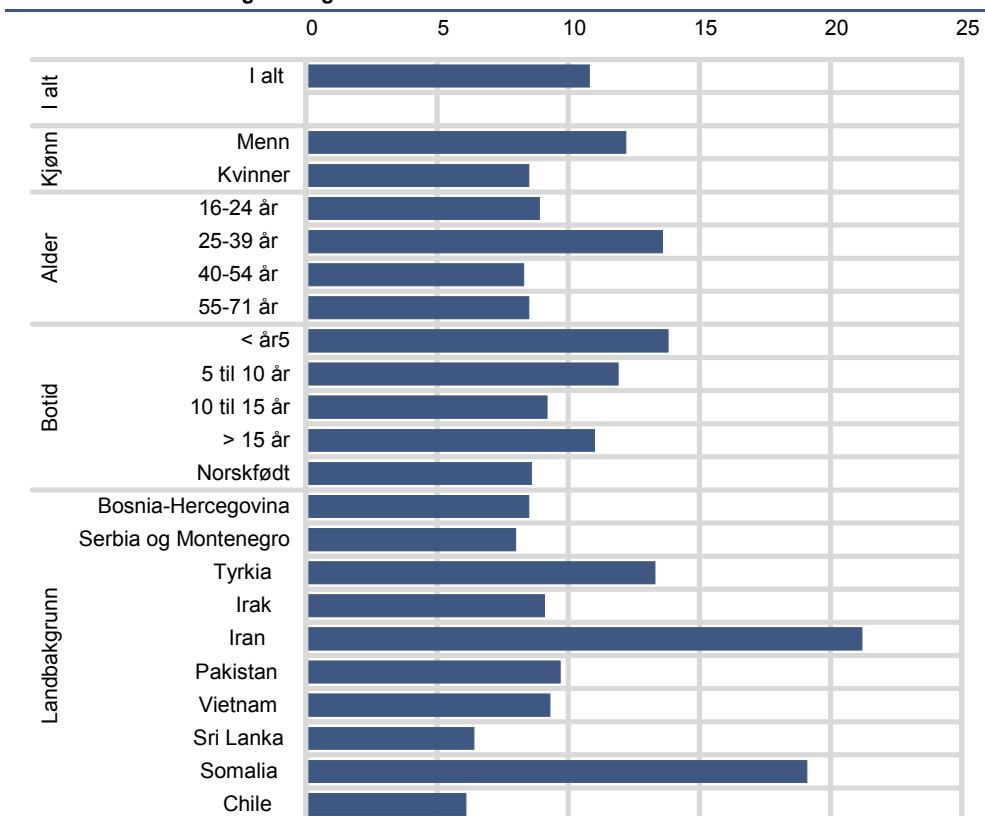

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/06 og Levekår tversnitt 2003.

LKI ble de intervjuede spurt om de i løpet av det siste året var blitt utsatt for forulemping eller trakassering på arbeidsplassen på grunn av sin utenlandske bakgrunn. Spørsmålet gikk bare til de intervjuede som var i arbeid. 11 prosent oppgav at de hadde blitt utsatt for trakassering på grunn av sin bakgrunn i løpet av det siste året, og også her var det flere menn (12 prosent) enn kvinner (8 prosent) som oppgav at de var utsatt for slik trakassering.

Aldergruppen 25-39 år hadde opplevd mest etnisk trakassering på arbeidsplassen, om lag 14 prosent. For de andre aldergruppene, både yngre og eldre, var nivået omkring 8-9 prosent. Det er videre en tendens til at de med kortere botid i større grad opplever trakassering enn de med lengre botid og de som er norskfødte.

Figur 2.6. Trakassering på arbeidsplassen på grunn utenlandsk bakgrunn etter kjønn, alder, landbakgrunn og botid

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/06, SSB

I 1996 gjennomførte SSB en tilsvarende levekårsundersøkelse blant åtte innvandrergupper /nasjonalitetsgrupper (Blom og Ritland 1998). I undersøkelsen fra 1996 var det 14 prosent av de som var i inntektsgivende arbeid som hadde opplevd trakassering på arbeidsplassen på grunn av sin innvandrerbakgrunn. I denne undersøkelsen ti år senere, var den tilsvarende andelen 11 prosent. Tre prosentpoengs nedgang kan tyde på at trakassering på arbeidsplassen er blitt et mindre problem, men nedgangen er såpass liten at man må være forsiktig med å trekke bastante slutninger. I 1996 undersøkelsen var det innvandrere fra Iran og Tyrkia som opplevde mest trakassering med henholdsvis 23 og 16 prosent. I denne undersøkelsen er iranere og tyrkere fremdeles blant de som opplever mest trakassering på grunn av sin bakgrunn. Blant innvandrere fra Somalia var det i 1996 under 10 prosent som oppga at de ble utsatt for diskriminering på arbeidsplassen, mens andelen ti år senere var økt til 19 prosent. Årsaken til økningen i trakassering blant somalierne er trolig at flere er kommet i arbeid og de som er i arbeid har fått lengre og flere erfaring fra arbeidslivet. I 1996 var mange innvandrere fra Somalia nyankommende og det var kun 10 prosent av somalierne som den gang var i inntektsgivende arbeid, i 2006 er andelen økt til 33 prosent. En annen grunn til den høye forekomsten av diskriminering blant somaliere kan være at synet på somaliere har endret seg i perioden fra 1996 til 2006. Somalierne er den gruppa som ofte fram-

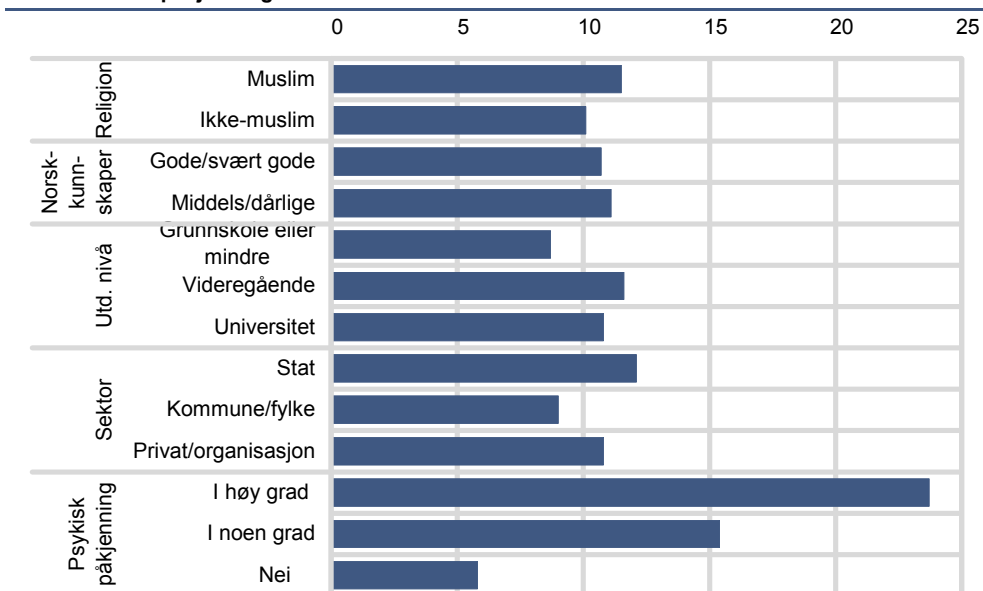
stilles som vanskeligst å integrere. Slike forestillinger kan være med på å gjøre situasjonen på arbeidsplassen ytterligere vanskelig for dem.

2.7. Muslimer opplever ikke mer trakassering på jobb enn innvandrere med annen religiøs bakgrunn

Spørsmål om praktisering av religiøse ritualer og det å bære religiøse plagg (hijab) på arbeidsplassen er temaer som har vært mye framme i media. Spørsmålet om å tilpasse politiets uniform med egen hijab var en av vinterens 2009 store saker i media. Det finnes eksempler på at arbeidsgivere ikke bare tillater bruk av religiøse hodeplagg, men at de også tilpasser religiøse hodeplagg til de eksisterende uniformene (f eks Forsvaret, Oslo Sporveier/Ruter). Andre arbeidsgiver har lagt forholdene til rette, med for eksempel bønnenrom, slik at muslimer kan be i arbeidstiden. Selv om det finnes slike eksempler er det rapportert fra andre land i Europa som tyder på at muslimer har mindre muligheter for å praktisere religionen enn innvandrere med annen religiøs overbevisning (EU-MIDIS 2009). Tallene fra LKI viser at blant de med muslimsk bakgrunn oppgir 12 prosent at de opplever trakassering, mens 10 prosent av innvandrerne som har enn annen religiøs (eller sekulær) oppgir slike opplevelser. Forskjellen på to prosentpoeng er så liten at det ikke gir grunnlag for å konkludere med at muslimer opplever mer trakassering på grunn av sin bakgrunn enn andre innvandrere.

I hvilken grad man snakker godt eller dårlig norsk er en annen variabel som det er rimelig å anta at har betydning for hvordan man behandles på arbeidsplassen. Antakelsen vil være at de som snakker dårlig norsk i større grad opplever å bli trakassert enn de som har gode eller svært gode norskkunnskaper. En slik hypotese finner vi ikke støtte for i LKI. Det er en helt ubetydelig differanse i trakasseringsopplevelser mellom de som har gode og de som dårlige norskkunnskaper. Hvorvidt man har grunnskoleutdanning eller universitetsutdanning gir heller ikke store utslag. Det er en tendens i retning av at de som har lengre utdanning opplever noe mer trakassering enn de med kort utdanning.

Figur 2.7. Trakassering på arbeidsplassen på grunn utenlandsk bakgrunn etter religiøs overbevisning, norskkunnskaper, utdanningsnivå, sektor og etter psykisk påkjenning

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/06, SSB

De innvandrerne som er ansatt i staten rapportert om mer trakassering (12 prosent) enn de som er ansatt i kommunal eller fylkeskommunal virksomhet (9 prosent), mens om lag 11 prosent av innvandrerne som jobber i private bedrifter opplever etnisk trakassering på arbeidsplassen. Det er ikke store forskjeller i andelen som har opplevd trakassering mellom de ulike sektorene, men det er verdt å merke seg

at innvandrere ansatt i statlig sektor for en stor del er ansatt i akademiske yrker eller yrker med krav til høyere utdanning. Mange innvandrere ansatt i privat sektor derimot er ansatt i yrker med lavere eller ingen krav til utdanning (Olsen 2009b).

Blant innvandrerne i LKI som rapporterte at arbeidet i høy eller noen grad innebar en psykisk påkjenning var det en langt høyere andel som hadde opplevd trakassering enn blant de som ikke synes jobben var en psykisk belastning. Det er uvisst om det er opplevelsene av forskjellsbehandling som gjør at jobben oppleves som psykisk belastende eller om årsakssammenhengen peker motsatt vei. Vi vet at innvandrere også jobber i yrker hvor den fysiske belastningen er større, og det er rimelig å tro at kombinasjonen av fysiske arbeidsmiljø og opplevelser av trakassering påvirker de høye andelene som rapporterer om at jobben i stor grad er en psykisk påkjenning.

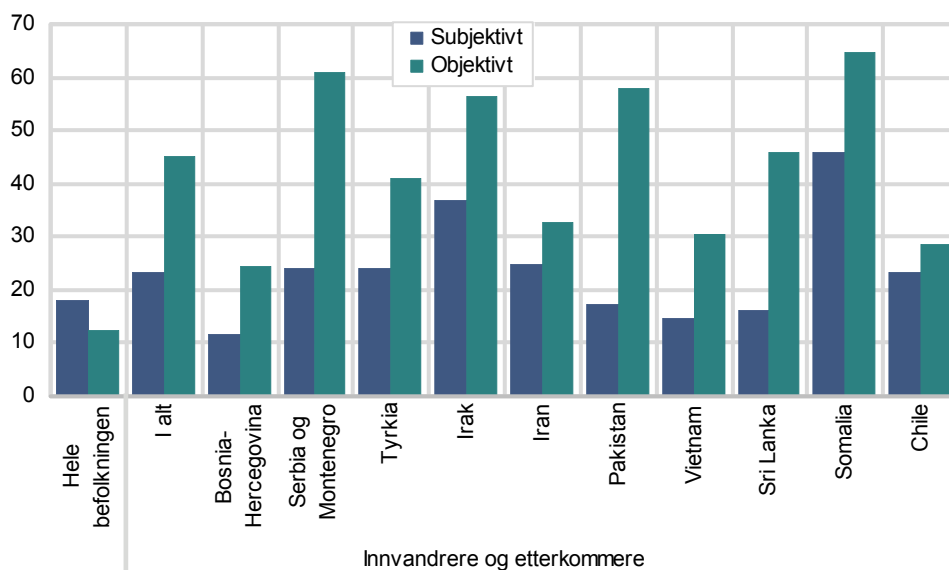
Et interessant funn er at andelen som opplever trakassering på grunn av sin utenlandske bakgrunn i større grad (15 prosent) arbeider i bedrifter hvor arbeidstokken består av omtrent like mange innvandrere som norske arbeidstakere enn i bedrifter hvor de aller fleste kollegaene er norske (10 prosent). Faktisk opplever like mange innvandrere trakassering på grunn av sin utenlandske bakgrunn i bedrifter hvor nesten alle andre også har innvandrerbakgrunn. Dette innebærer at etnisk trakassering ikke utelukkende er noe som skjer i bedrifter hvor innvandrere er en klar minoritet. Vi har ikke informasjon om bakgrunnen til dem som trakasserer, men funnene her tyder på trakassering på grunn av innvandrerbakgrunn trolig er like utbredt mellom ulike innvandrere i arbeidslivet som mellom norske og innvandrere.

3. Innvandrere i boligmarkedet og opplevelser av diskriminering

Hva slags hustype folk bor i, eiendomsforholdet til boligen, hvilken størrelse boligene har i forhold til antall husholdsmedlemmer og hvordan boligen er kvalitetsmessig, er alle forhold som har betydning for levekårene. Litt forenklet kan ulike boligtyper og eiendomsforhold oppfattes som et hierarki med den selveide eneboligen øverst og den private hybelleiligheten eller kommunale leieboligen nederst. I en slik modell er det i hovedsak boligsøkernes økonomiske ressurser som avgjør hvor i hierarkiet den enkelte havner. Med bedre råd vil husholdningen normalt rykke oppover i bolighierarkiet, men også andre forhold påvirker folks valg av bolig. Hvor mange personer og generasjoner som bor i husholdningen, personlige preferanser, og forventinger om framtida bidrar til å nyansere en slik enkel hierarkisk modell. I byer vil unge enslige foretrekke å bo trangere og mer sentralt, mens småbarnsfamilier verdsetter mer plass og tilgang på grønt arealer lenger fra sentrum.

LKI viser at situasjonen på boligmarkedet de siste ti årene har blitt bedre for innvandrergруппene i undersøkelsen. Det er riktignok fremdeles store forskjeller mellom landgruppene, men i løpet av de siste ti år har andelen innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre som bor i enebolig blitt doblet. Omlag to av tre eier nå sin egen bolig. Nær halvparten av innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre bor likevel trangt mens bare en av ti i befolkningen bor under slike forhold (Blom og Henriksen 2008).

Figur 3.1. Andel trangbodne etter objektive og subjektive kriterier blant befolkningen og blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, 16-70 år, etter år og landbakgrunn. Prosent

Kilde: Levekår blant innvandrere 2005/2006 og Levekårsundersøkelsene 2004, tverrsnitt.

Fra levekårsundersøkelsen kan vi lage et objektive og et subjektivt mål på trangboddhet. Det objektive målet regner som trangbodd hushold hvor antall husholdsmedlemmer overstiger antall rom. En aleneboende med ett oppholdsrom regnes også som å bo trangbodd etter denne definisjonen. Figuren 3.1 viser at andelen innvandrere som objektive sett bor trangt er høyere enn i befolkningen i alt. Det subjektive målet på trangboddhet baserer seg på andelen som har oppgitt at boligen er for liten. Det er langt færre innvandrere som subjektivt vurdert opplever at de bor trangt. I hele befolkningen er det motsatt, her opplever flere at de bor trangt enn det de objektive sett gjør. Dette illustrerer at preferanse for bolig og forventinger til boligen er ulik blant innvandrere og i befolkningen ellers, og at

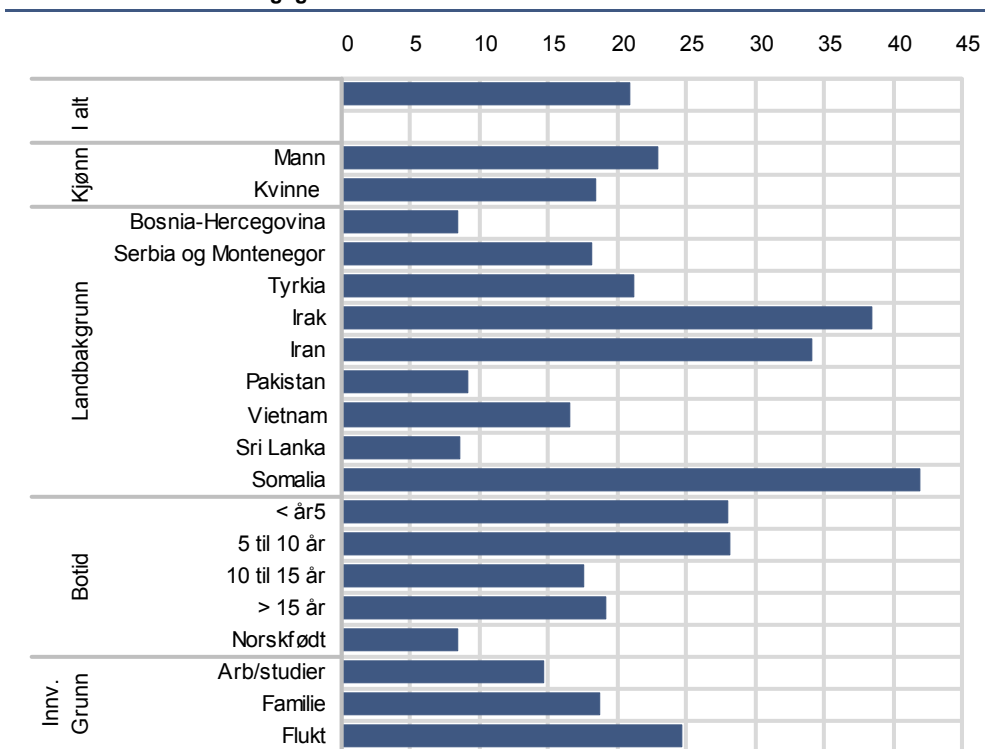
forskjeller i boligsituasjon kan være selvvalgte og ikke automatisk kan tolkes som et uttrykk for levekårsproblemer eller forskjellsbehandling.

3.1. Opplevd diskriminering i boligmarkedet

I overkant av 20 prosent blant innvandrerne i LKI hevder at de har blitt nektet å leie eller kjøpe bolig på grunn av sin innvandrerbakgrunn. 15 prosent er helt sikre og 5 prosent har en mistanke om at diskriminering er årsaken til at de ikke har fått leie eller kjøpe bolig. Det er blant innvandrere fra Somalia, Irak og Iran vi finner de høyeste andelene, henholdsvis 42, 38 og 34 prosent, har opplevd forskjellsbehandling når de skulle leie eller kjøpe bolig. Blant innvandrere fra Pakistan, Sri Lanka og Bosnia-Hercegovina er andelen under 10 prosent.

Sammenligner vi funnene her med tilsvarende levekårsundersøkelse i 1996 viser det et stabilt nivå (Blom 1998). Også den gang oppga en av fem at de var utsatt for forskjellsbehandling på boligmarkedet. Irak var ikke blant landgruppene som var inkludert for ti år siden, men somaliere og iranere var som nå mest utsatt for forskjellsbehandling på boligmarkedet. I 1996 oppga over 60 prosent av somalierne og nær 50 prosent av iranerne at de var utsatt for forskjellsbehandling, og de fleste på utleiemarkedet.

Figur 3.2. Opplevd diskriminering på boligmarkedet etter kjønn, landbakgrunn, botid og innvandringsgrunn

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/06, SSB

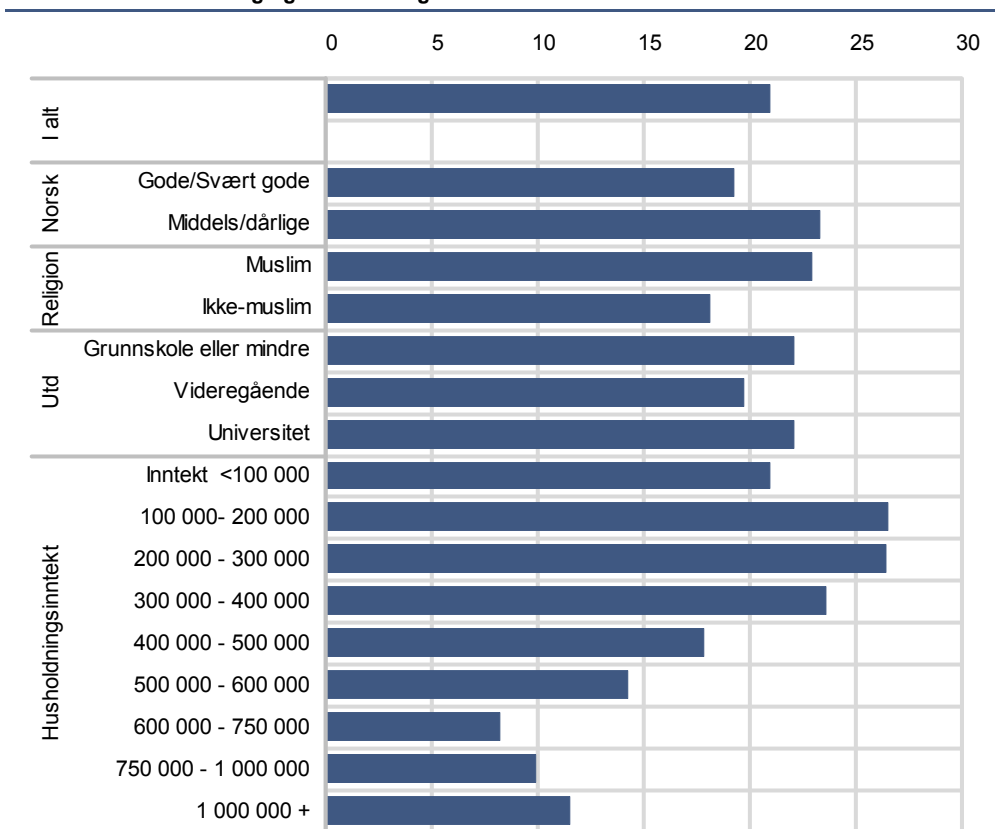
Figur 3.2 viser at det er stor variasjon mellom de ulike landgruppene, men også botid ser ut til å ha betydning for om man har opplevd diskriminering. Dette til tross for at spørsmålet ikke er tidsavgrenset til siste året eller siste fem år. Forklaringen på at det er flere med kort botid enn med lengre botid som har opplevd diskriminering i boligmarkedet skyldes høy korrelasjon mellom botid og landgrupper. Somaliere og irakere er de to landgruppene som har kortest median botid i Norge. Den samme forklaringen kan brukes for innvandringsgrunn. Det er mange flyktninger i utvalget og spesielt mange fra Irak og Somalia.

Hva slags utdanning man har og hvor godt man snakker norsk er variabler som i liten grad forklarer variasjonen mellom grupper som opplever forskjellsbehandling. Muslimer opplever i noe større grad diskriminering enn de med annen religiøs

overbevisning, men også her henger dette sammen med at noen av de gruppene hvor det er mange muslimer er relativt nyankommende flyktninger fra Somalia og Irak.

Husholdningens inntekt er imidlertid en faktor som har betydning for hvorvidt man opplever forskjellsbehandling. Ikke så uventet opplever de med høyere husholdningsinntekt mindre diskriminering enn de husholdningene som har lavere inntekt. Med større kjøpekraft oppleves trolig situasjonen på boligmarkedet (leie og eie) lettere enn for husholdninger med dårligere økonomi.

Figur 3.3. Opplevd diskriminering på boligmarkedet, etter norskunnskap, religion, utdanning og husholdningsinntekt

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/06, SSB

3.2. Innvandrere i leiemarkedet mest utsatt

En analyse basert på SSBs husleieundersøkelsen viser at innvandrere med afrikansk og asiatisk bakgrunn betaler høyere husleie enn personer uten innvandrerbakgrunn. For å sammenligne leieprisene har forskerne kontrollert for en rekke forhold knyttet til boligens standard og beliggenhet. De identifiserer en differanse i leiepris mellom ulike grupper som de tilskriver deres innvandrerbakgrunn (Beatty og Sommervoll 2008). Konklusjonene om innvandreres situasjon på leiemarkedet fra den kvantitative analysen underbygges i en studie fra NIBR som kombinerer survey-data og dybdeintervju (Søholt et al 2009.).

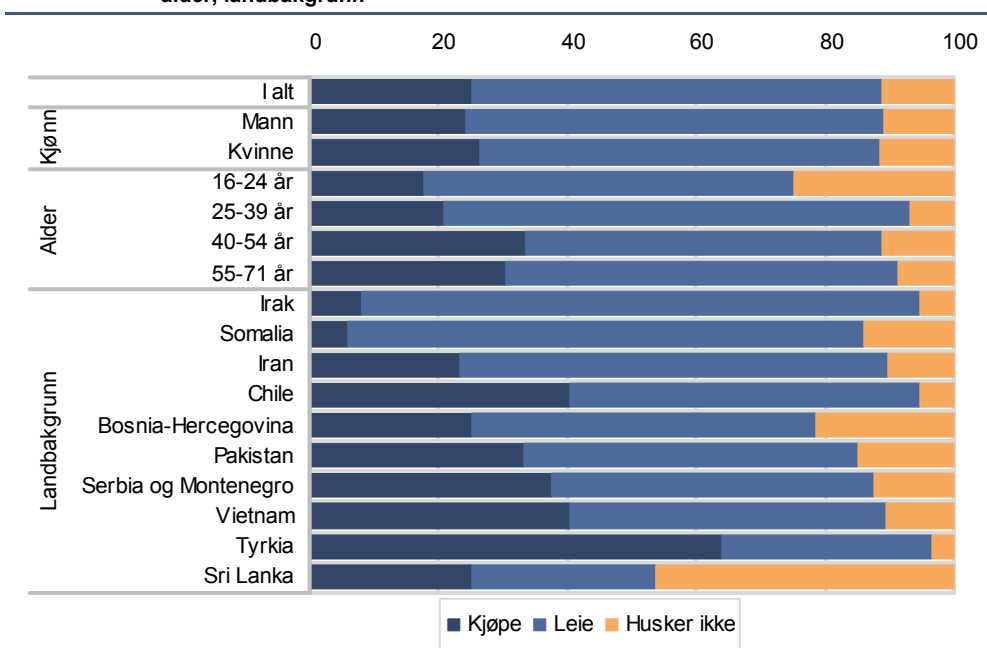
I levekårsundersøkelsen blant innvandrere var det en av fem som hadde opplevd diskriminering i boligmarkedet. Av disse var det over 60 prosent som svarte at det var i leiemarkedet de hadde slik opplevelse, mens 25 prosent oppgav at det var forbindelse med kjøp, og drøye 10 prosent av de som hadde opplevd diskriminering husket ikke eller var usikker på om det var ved leie eller kjøp. Kvinner og menn oppgav i like stor grad leiemarkedet som arenaen for de negative erfaringene i boligmarkedet.

Litt mer overraskende er det at ikke det er større forskjeller mellom unge og gamle på dette området. Det er om lag like høye andeler som har opplevd forskjells-

behandling på leiemarkedet blant de unge som blant de eldre. Det kan skyldes at spørsmålet ikke er tidsavgrenset. Spørsmålet som stilles i LKI er hvorvidt du *noen gang* har opplevd diskriminering ved leie eller kjøp av bolig. En annen og sannsynlig forklaring er at det er mange innvandrere som leier i alle aldergrupper, mens det i befolkningen ellers er en stor overvekt av unge som leier. Unge med innvandrerbakgrunn bor også lengre med foreldrene sine enn det unge ellers gjør (Løwe 2008).

Innvandrere fra Tyrkia skiller seg ut blant landgruppene. Det er bare blant de med tyrkisk bakgrunn at andelen som har opplevd diskriminering ved kjøp er høyere enn i gruppen som har slike opplevelser i leiemarkedet. Irakere og somaliere utmerker seg ved å ha en klar overvekt av negative erfaringer på leiemarkedet.³

Figur 3.4. Opplevd diskriminering på boligmarkedet, ved kjøp eller leie av bolig, etter kjønn, alder, landbakgrunn

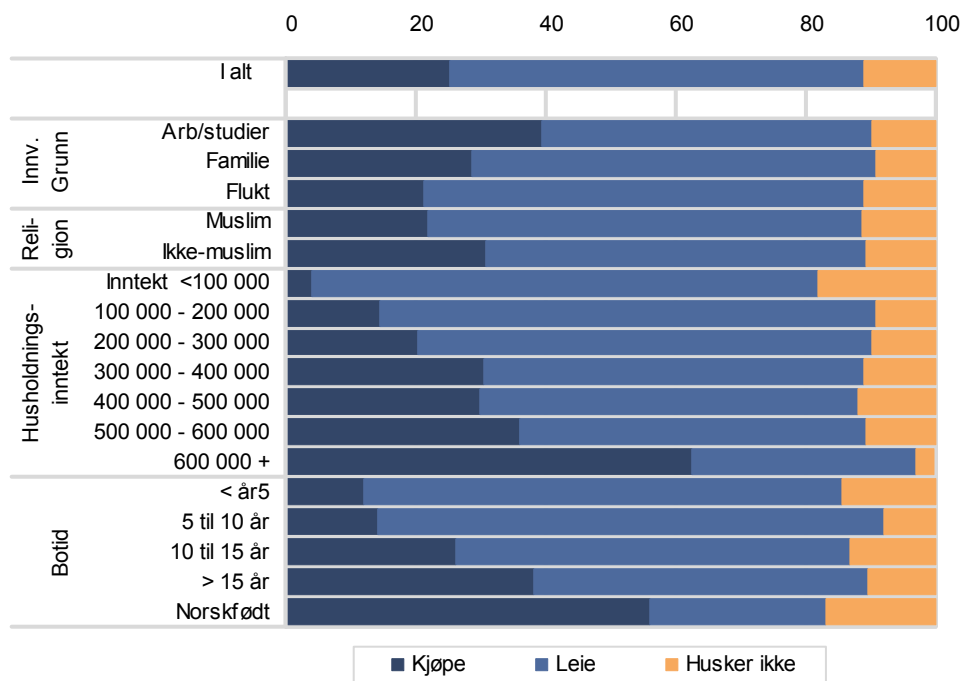
Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/06, SSB

Av de innvandrerne som hadde opplevd diskriminering i boligmarkedet finner vi at flyktninger opplever seg mer utsatt i leiemarkedet. Blant innvandrere som har innvandret for å etablere eller gjenforenes med familie, eller som kommer på grunn av arbeid er andelen noe lavere enn for flyktningene, men også her er det opplevelser i leiemarkedet som dominerer.

Ikke uventet er det de som bor i husholdninger med høy inntekt mer orientert mot å kjøpe bolig, mens de som har lavere inntekt har mer negative erfaringer fra leiemarkedet. Figur 3.4 viser også den samme tendensen for botid. Med økende botid øker andelen som henter sine negative erfaringer fra det å kjøpe bolig, mens de med under fem års botid i større grad har opplevd forskjellsbehandling i leiemarkedet. De som har bodd hele sitt liv i Norge skiller seg ut med overvekt (56 prosent) av personer som har opplevd diskriminering ved kjøp av bolig. Det er imidlertid et lite antall norskfødte som skjuler seg bak denne søylen og det gir ikke grunnlag for sikre konklusjoner.

³ Leieboerforeningen har foreslått å prøve ut alternative bankmodeller for å hjelpe innvandrere som av religiøse grunner har renteforbud, og av den grunn forblir i utleiemarkedet.

Figur 3.5. Opplevd diskriminering på boligmarkedet, ved kjøp eller leie av bolig etter innvandringsgrunn, religiøs oppfanging, husholdningsinntekt og botid

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/06, SSB

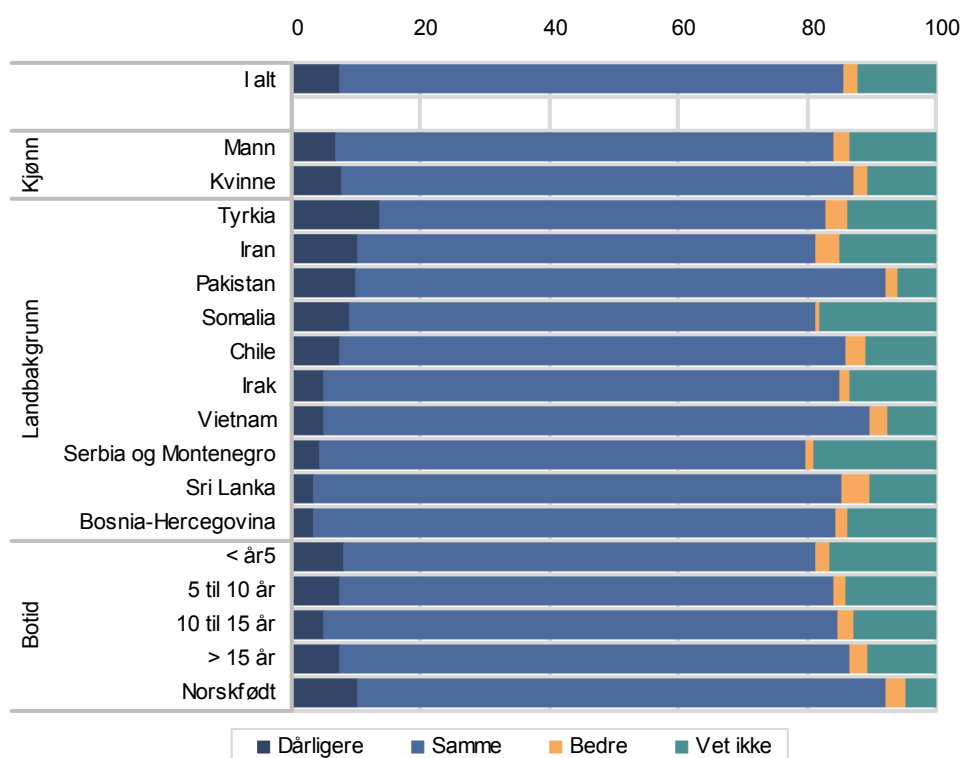
4. Opplevd diskriminering i helsevesenet

Sommeren 2007 ble en mann med somalisk bakgrunn slått ned i Sofienbergparken i Oslo. Ambulansepersonalet som kom til stedet nektet å ta med mannen. Først to timer seinere kom han til Ullevål universitetssykehus og ble straks operert for hjerneblødning. Saken fikk stor oppmerksomhet i media og en granskning gjennomført av Helsetilsynet slo fast at ambulanspersonalets behandling av den somaliske mannen var kritikkverdig. Selv om Ullevål universitetssykehus så sent som i 2006 mottok regjeringens mangfoldspris for sin satsning på å være et flerkulturelt sykehus rettet både mot pasienter og ansatte så ble sommeren 2007 preget av kritikk av sykehuset og norsk helsevesen for å ha negative holdninger til innvandrere.

Levekårsundersøkelsen blant innvandrere kan ikke gi svar på om norsk helsevesen er preget av en institusjonell rasisme, men levekårsundersøkelsen kan gi svar på hvordan innvandrere med ulik landbakgrunn på subjektivt grunnlag vurderer den behandlingen de får sammenlignet med det en person uten innvandrerbakgrunn ville fått. Datainnsamlingen er gjennomført i 2005/2006 og er dermed ikke påvirket av ambulansesaken som er nevnt ovenfor.

Nesten 80 prosent mener at de får den samme behandlingen som en norsk pasient ville fått. Sju prosent mener at de på grunn av sin innvandrerbakgrunn har fått dårligere behandling, mens 2 prosent mener at de får bedre behandling en norsk ville fått. Erfaringene, både de positive og negative, varierer med landbakgrunn, men lite når det gjelder kjønn. Opplevd forskjellsbehandling i helsevesenet skiller seg fra de andre områdene ved at kvinner her oppgir ulikebehandling i større grad enn menn.

Figur 4.1. Opplevelse av likebehandling i helsevesenet etter kjønn, landbakgrunn og botid

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/06, SSB

Det var innvandrere fra Tyrkia som hadde høyest andel (14 prosent) som mener at har fått dårligere behandling enn en norsk pasient ville fått. Blant de med tyrkisk bakgrunn var andelen litt høyere blant menn, mens i hele utvalget var kvinnenes erfaring med helsevesenet gjennomgående noe mer negative enn menns. Det er verdt å merke seg at kvinner bruker helsevesener mer enn menn, både blant

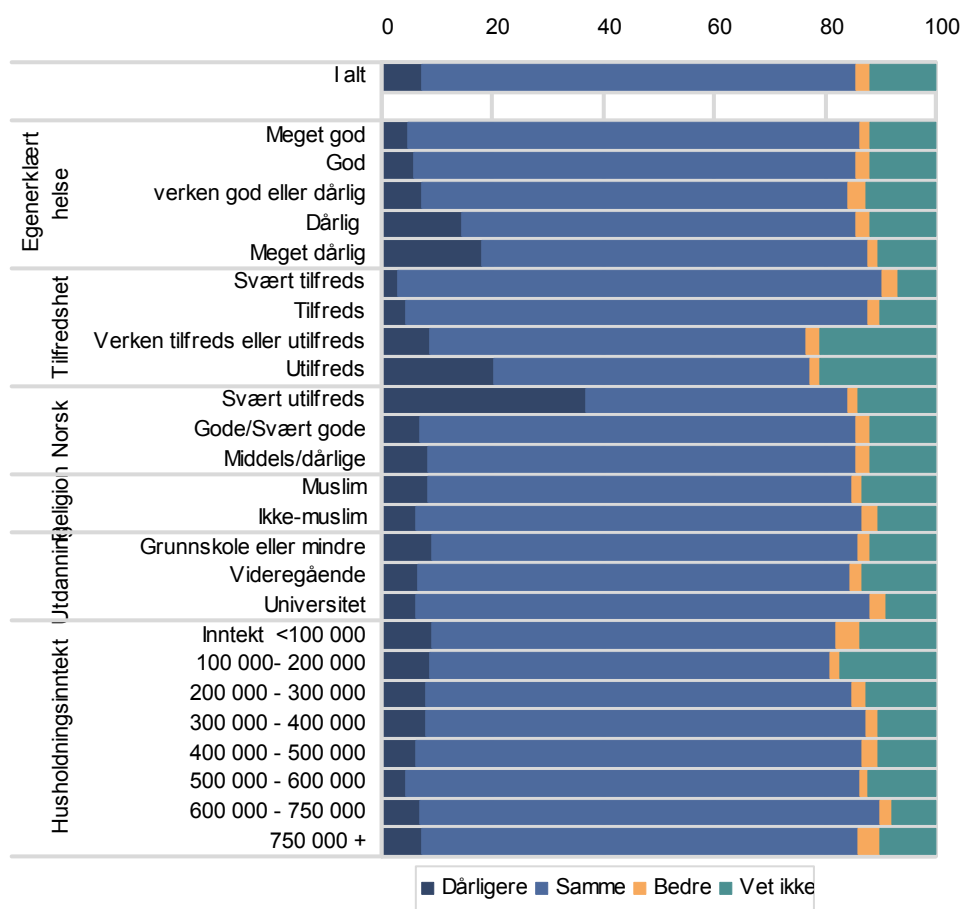
innvandrere og i befolkningen ellers (Blom 2008). Innvandrere fra Bosnia-Hercegovina og Sri Lanka har minst å utsette på behandlingen i det norske helsevesenet. Blant de to gruppene er det tre prosent som mener at de er blitt negativt forskjellsbehandlet, mens blant srilankere er det flere som mener at de er blitt bedre behandlet enn en norsk pasient (4 prosent), uten at dette er en signifikant forskjell.

Det er ingen klar sammenheng mellom botid og opplevelse av likebehandling i undersøkelsen. Behandling i helsevesenet, og i andre offentlige institusjoner, reiser kompliserte spørsmål omkring likeverdig behandling. En nyankommet flyktning som ikke snakker norsk vil for eksempel ha behov for tolk for å kommunisere med helsepersonell. Å behandle alle likt, når pasienter har ulike behov og forutsetninger vil derfor kunne ha som konsekvens at noen ikke får en likeverdig behandling. Mange av innvandrerne har erfaring fra helsevesenet i sitt fødeland og deres oppfatning av det norske helsevesenet kan også være påvirket av slike erfaringer.

De med dårlig helse opplever i større grad forskjellsbehandling

I levekårsundersøkelsen blir alle spurt om å vurdere sin egen helse, gradert fra svært god til svært dårlig. Ved å kombinere svarene på egenerklært helse og på opplevelser av likebehandling finner vi at de som oppgir å ha dårlig eller svært dårlig helse hyppigere (18 prosent) rapporterer om ulikebehandling i helsevesenet enn de med svært god helse (5 prosent). Den samme, og enda sterkere, sammenhengen finner vi blant de som er svært utilfredse med helsevesenet. Her er andelen som har opplevd forskjellsbehandling 36 prosent. Selv om andelen som oppgi ulikebehandling er høy blant de som er svært utilfredse med behandlingen i helsevesenet så er det likevel et flertall som mener at de har blitt likebehandlet.

Figur 4.2. Opplevelse av likebehandling i helsevesenet egenerklært helse, tilfredshet, norskkunnskaper, utdanning og husholdningsinntekt

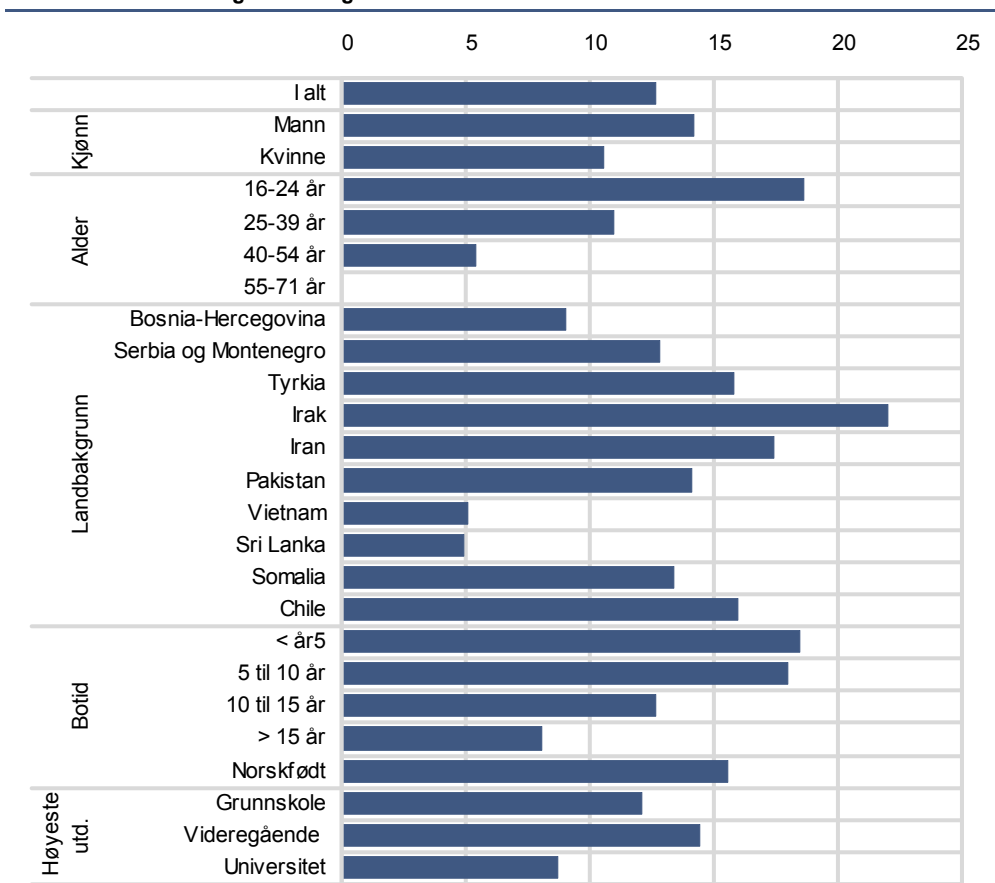
Kilde: Livekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/06, SSB

5. Opplevd diskriminering i utdanning

Av de innvandrerne i levekårsundersøkelsen som hadde tatt utdanning i Norge var det om lag 13 prosent som mente at det var på grunn av sin utenlandske bakgrunn de var blitt dårlig behandlet i en utdanningsinstitusjon i løpet av de siste fem årene. Det var noe flere menn som hadde tatt utdanning i Norge og det var også litt høyere andel blant menn som mente seg utsatt for diskriminering. Innvandrere fra Sri Lanka utmerket seg ved å være de som hadde opplevd minst forskjellsbehandling med omlag fem prosent. Blant innvandrere fra Irak er det mer en 20 prosent som har erfaring med negativt forskjellsbehandling på grunn av landbakgrunn. Også chilenerne utmerker seg på dette området med en av de høyeste skårene, 16 prosent.

Det er en klar sammenheng mellom negative opplevelser i utdanningsinstitusjoner de siste fem årene og alder. Den viktigste årsaken til dette er at de unge fremdeles er under utdanning. Blant den eldste gruppen av innvandrere som har vært i norske utdanningsinstitusjoner er det ingen som rapporterer om forskjellsbehandling. For den yngste gruppen 16-24 år er andelen 18 prosent. De som har kortest botid, under fem års botid, opplever i større grad enn de med lengre botid diskriminering på skole eller universitet. Norskfødte med innvandrerforeldre opplever like mye diskriminering på skolen som andre unge innvandrere. Til tross for at de som har fullført en universitetsutdanning har sittet lenge ved skolebenken, så er det de med videregående utdanning fra Norge som har høyest andel opplevd diskriminering.

Figur 5.1. Opplevd diskriminering innen utdanningsinstitusjoner, etter kjønn, landbakgrunn, botid og utdanning

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/06, SSB

6. Opplevd diskriminering på andre områder

6.1. Utestedsdiskriminering

I levekårsundersøkelsen blant innvandrerne ble de intervjuede spurt [...] *om de i løpet av det siste året på grunn av sin utenlandske bakgrunn hadde blitt nektet adgang til restaurant, pub, nattklubb eller annet utested?* [...] I alt var det fem prosent som svarte bekræftende på dette spørsmålet. Blant innvandrere fra Iran var det nær 10 prosent som hadde opplevd forskjellsbehandling mens innvandrere fra Sri Lanka i liten grad rapporterer om utestedsdiskriminering. Andelen som hadde opplevd utestedsdiskriminering var betydelig høyere for menn enn for kvinner. Litt over to prosent av kvinnene svarte ja på dette spørsmålet, mot over sju prosent av mennene. I gruppen av somaliere er det nesten bare menn som oppgir å ha opplevd diskriminering. Blant de unge norskfødte med innvandrerforeldre var andelen som hadde opplevd forskjellsbehandling på utesteder 20 prosent blant de unge mennene, mens det bare var 2 prosent av de unge kvinnene som hadde lignende erfaringer. En forklaring på den store kjønnsforskjellen er trolig at kvinnelige etterkommere i mye mindre grad går ut og eksponeres for denne type forskjellsbehandling enn menn. En annen forklaring kan være at unge menn med ulik asiatisk bakgrunn som bor i Oslo blir assosiert med belastende miljøer og dermed møter skepsis fra dørvakter.

6.2. Politi

I tilleggsutvalget blant etterkommere, og unge innvandrere med hele sin oppvekst i Norge, ble det stilt et spørsmål om man: [...] *i løpet av det siste året hadde opplevd å bli trakassert eller dårlig behandlet av politi i tilknytning til gatepatruljering, identitetskontroll eller lignende?* [...]. Dette spørsmålet er ikke stilt til det store utvalget som omfatter alle de ti ikke-vestlige innvandrergruppene.

Det var 15 prosent av etterkommerne som svarte ja på dette spørsmålet, men bare 3 prosent av de unge kvinnene og hele 24 prosent blant de unge mennene mellom 16-24 år. Mannlige etterkommere med pakistansk bakgrunn var den gruppen som følte seg mest utsatt for dårlig behandling fra politiet. Her var det hele 30 prosent som hadde negative erfaringer i møte med politi det siste året.

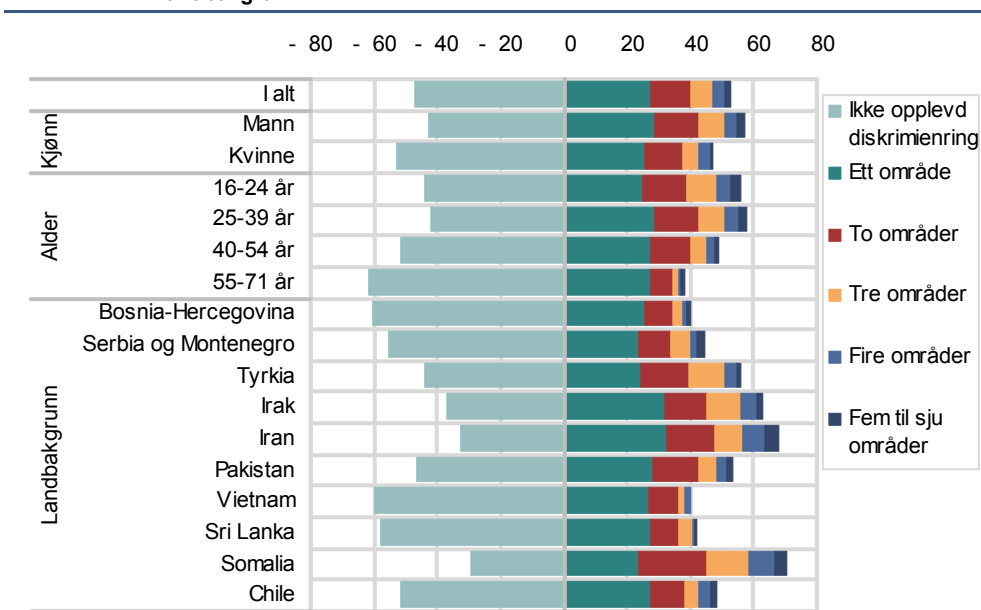
7. Opphopning av opplevd diskriminering?

I de foregående kapitlene er ulike områder, som arbeidsliv, boligmarked, helsevesen, utdanning, presentert hver for seg. Ved å se på de enkelte områdene hvor innvandrere har opplevd diskriminering kan vi danne oss et bilde av hvilke grupper som oppfatter seg som mest utsatt. Har kvinner mer negative erfaringer enn menn, er unge mer utsatt enn eldre? Noen grupper utmerker seg på flere områder med høye andeler og andre med lave andeler med opplevelse av forskjellsbehandling men er det de samme personene som opplever diskriminering på ulike områder? For å besvare dette spørsmålet har vi konstruert en additiv indeks (se tekstboks for forklaring).

Indeksen summerer antall diskrimineringsopplevelser på ti variable, bolig, ansettelse, og rekruttering, arbeidsformidling, trakassering på arbeidsplassen, utdanning, helse, utestedsdiskriminering og nektelse av finansielle tjenester samt utøvelse av religion. Bare der hvor respondenten har svart bekreftende på at de har opplevd diskriminering eller mener at de er blitt dårligere behandlet enn en norsk er svaret talt opp i den additive indeksen.

Figuren 7.1 viser resultatet av den additive indeksen fordelt på kjønn, alder og landbakgrunn. Søylen som ligger til venstre for y-aksen viser at nær 50 prosent av innvandrere fra de ti landgrupperingene ikke har opplevd diskriminering på noe område. På høyre side av aksen finner vi de som har opplevd forskjellsbehandling på et eller flere områder.

Figur 7.1. Additiv indeks - opplevelser av diskriminering (0- 10 områder), etter kjønn, alder, landbakgrunn

Kilde: Levekår blant innvandrere 2005/06

I alt er det litt over 50 prosent som har opplevd diskriminering på ett eller flere områder, menn opplever diskriminering hyppigere og på flere områder enn kvinner. Unge opplever seg mer utsatt enn eldre. I alle gruppene er det om lag 25-30 prosent som har opplevd diskriminering på et eller annet område. For enkelte grupper er det imidlertid enn større grad av opphopning av diskriminerende opplevelser. Opphopning av diskriminerende opplevelser kjennetenger i første rekke innvandrere fra Somalia, Iran og Irak, men også innvandrere fra Tyrkia og Pakistan har høye andeler som oppgir diskriminering på to eller flere områder.

Ved å se på botid finner vi at de med kortere botid i større grad opplever forskjellsbehandling enn de med lengre botid. Årsaken til dette kan være at noen av de landgrupperingene med lengre (median) botid, som Vietnam og Sri Lanka

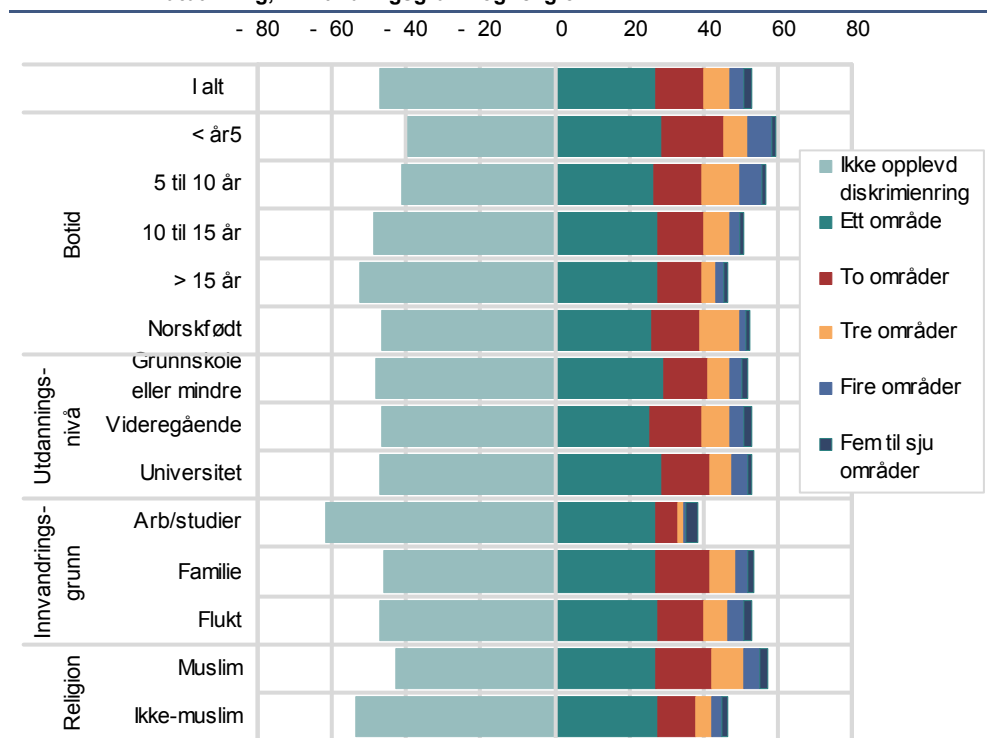
rapporterer mindre diskriminering enn de med kort botid (Irak og Somalia). En annen forklaring kan være at de med lengre botid er bedre integrert på ulike samfunnsarenaer en mer nyankommende. Det at personer født i Norge med innvandrerforeldre har like høy andel negative og diskriminerende erfaringer som de med kort botid, peker imidlertid i en annen retning. Norskfødte med innvandrerforeldre oppvokst i landet og som har gått på norsk skole (hele eller mesteparten skolegangen) opplever i like stor grad diskriminering som innvandrere med kort botid og som i mindre grad er inkludert på ulike samfunnsarenaer.

Ulikt utdanningsnivå viser et stabilt bilde. Det er liten forskjell mellom de med høy og lav utdanning i forhold til andel som har opplevd diskriminering. Når vi vet at de med høyere utdanning har bedre sjanse for å få seg jobb og dermed bedre sjanse til å skaffe seg bolig og til å lykkes på andre samfunnsområder er funnet her likevel interessant.

Ved å sammenholde informasjon om oppholdsgrunnlag finner vi at de som har kommet for å studere eller arbeide opplever mindre diskriminering enn de som har kommet som flyktning eller for å etablere familie. Årsaken til dette er trolig at de fleste som er kommet som arbeidsinnvandrere blant de ti landgrupperingene representert i denne undersøkelsen nå er eldre innvandrere med lang botid fra for eksempel Pakistan og Tyrkia. Polske arbeidsinnvandrere er ikke representert i denne levekårsundersøkelsen, men det ville vært interessant å vite hvordan deres opplevelser hadde vært sammenlignet med de som er representert her.

Ikke utventet oppgir muslimer høyere andel som har opplevd diskriminering enn de med en annen religiøs oppfatning. Vi må være varsomme med å konkludere med at det er *fordi* de er muslimer at de opplever mer diskriminering. Det er ikke i undersøkelsen spurt om det er på grunn av religiøs bakgrunn at de opplever forskjellsbehandling, men det er heller ikke usannsynlig at innvandrere fra land med høy andel muslimer tilskrives egenskaper som medfører barrierer i f eks boligmarkedet, arbeidslivet og på utesteder. Andre undersøkelser om opplevd diskriminering som inkluderer spørsmål spesifikt om forskjellsbehandling konkluderer med at det er vanskelig å avgjøre en klar grense mellom diskriminering på grunn av nasjonalbakgrunn eller etnisitet og religiøs bakgrunn.

Figur 7.2. Additiv indeks - opplevelser av diskriminering (0- 10 områder), etter botid, utdanning, innvandringsgrunn og religion

8. Oppsummering

Opplevd diskriminering er én måte å tilnærme seg spørsmål om usaklig forskjellsbehandling på. Innledningsvis ble det redegjort for noen av styrkene, men også de åpenbare svakhetene ved en sån tilnærming. Fordelen med å undersøke folks erfaringer at vi gir et representativt utvalg fra store innvandregrupper mulighet til å rapportere om hvor vanlig slike opplevelser er. Ulempen er at folks erfaringer tolkes svært ulikt og hva som måles kan være uklart. Når vi sammenholder informasjon om innvandreres erfaringer med mer objektive mål på ulikhet, ser vi at forskjellsbehandling ikke bare oppleves av de som faller utenfor arbeidslivet eller har problemer i boligmarkedet. Vi vet f eks at norskfødte med innvandrerforeldre deltar i nesten like stor grad i utdanning og i arbeidslivet som andre norske ungdommer, og man kunne forvente at de for en stor del var inkludert og dermed i mindre grad opplevde diskriminering. Analysen her tyder imidlertid på at opplevelse av forskjellsbehandling sannsynligvis knytter seg til ulike prosesser for ekskludering.

For enkelte grupper som for eksempel norskfødte med innvandrerforeldre er det høyere *forventning* om at deres bakgrunn er irrelevant. Erfaringene de rapporterer om i denne undersøkelsen tyder på at de likevel oppfatter sin minoritetsbakgrunn som en barriere. Funnene i denne undersøkelsen viser også at de med høyere utdanning og gode norskkunnskaper opplever like mye forskjellsbehandling som de med kortere utdanning og dårligere norskkunnskaper. Disse funnene gir støtte til det vi kan kalle en eksponeringshypotese.

De innvandregruppene som likevel hyppigst rapporterer om opplevelser av forskjellsbehandling er somaliere og irakere. Begge disse landgrupperingene kjennetegnes av relativt kort botid og lave yrkesfrekvenser. Det er med andre ord grupper som er mindre inkludert og har lavere deltakelse på viktige samfunnsarenaer enn mange av de andre innvandrergruppene. Noen innvandrergrupper, og kanskje spesielt somaliere, blir også ofte omtalt i media som en gruppe forbundet med mange problemer og manglende deltakelse i det norske samfunnet. Deres opplevelser av diskriminering kan dermed være uttrykk for *marginalisering*. Mens norskfødte med innvandrerforeldre og høyt utdannede innvandrere forventer *likebehandling*, kan f eks somaliernes opplevelser av diskriminering være et uttrykk for at de forventer *ulikebehandling*.

Analysen viser at litt over halvparten av innvandlerne i de ti utvalgte landgruppene hadde opplevd diskriminering på et eller flere områder. Det er vanlig å anta at kvinner med innvandrerbakgrunn kan være utsatt for flere barrierer enn menn, fordi de som kvinne og som innvandrer kan utsettes for dobbelt diskriminering. Ser vi på innvandrerkvinnens deltakelse i arbeidslivet, som er lav for mange grupper, kan det være grunn til å tro at innvandrerkvinner har særlige utfordringer. Funnene fra denne undersøkelsen finner imidlertid lite støtte for en slik antakelse. Menn opplever gjennomgående mer diskriminering enn kvinner.

For de fleste landgrupperingene er det om lag 25-30 prosent som har opplevd diskriminering på ett område, men for enkelte landgrupperinger finner vi en større grad av opphopning av opplevelser av diskriminering. Innvandrere med bakgrunn fra Somalia, Irak og Iran utmerker seg ved at mellom 60 og 70 prosent har opplevd forskjellsbehandling, og det er også en større andel som har opplevd forskjellsbehandling på flere områder.

Hvor mye av den opplevde diskrimineringen som faktisk er usaklig forskjellsbehandling kan vi ikke konkludere med på bakgrunn av disse analysene. Opplevd diskriminering kan likevel gi en pekepinn hvordan innvandrere opplever møte med ulike institusjoner i samfunnet, og informasjonen kan dermed gi nyttig informasjon om "hvor skoen trykker".

Referanser

- Banton, M.. (1994). *Discrimination*. Open University Press.
- Blank, R. M., M. Dabady, C. F. Citro (red.) (2005). *Measuring Racial Discrimination*. Committee on National Statistics Division of Behavioral and Social Sciences and Education. National Research Council of The National Academies. The National Academies Press. Washington, D.C.
- Blom, S. (2008): *Innvandrerens helse 2005/2006*. Rapporter 2008/35, Statistisk sentralbyrå
- Blom, S (1998): *Levekår blant ikke-vestlige innvandrere i Norge*. Rapporter 98/16, Statistisk sentralbyrå
- Blom, S. og K. Henriksen (2008): *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*, Rapporter 2008/5, Statistisk sentralbyrå
- Beatty, T. og D. E. Sommervoll (2008). *Discrimination in Europe. Evidence from the Rental Market*. Discussion Papers 547, Statistics Norway.
- Craig, R. (2007). *Systemic discrimination in employment and the promotion of ethnic equality*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers 2007
- Daugstad, G. og B. Lie (2004): *Kvalitativ forstudie til levekårsundersøkelse blant ikke-vestlige innvandrere*, Notater 2004/88, Statistisk sentralbyrå.
- EU-MIDIS (2009) *Data in Focus Report. Muslims*. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA)
- Fuglerud Ø. og Engebrigtsen, A. (2006). "Culture, networks and social capital: Tamil and Somali immigrants in Norway" *Ethnic and Racial Studies*, 29(6):1118-1134.
- Gulløy, Elisabeth (2008a): *Levekår blant innvandrere 2005/2006*. Dokumentasjonsrapport, Notater 2008/5, Statistisk sentralbyrå
- Gulløy, Elisabeth (2008b): *Levekår blant unge med innvandrerbakgrunn 2006*. Dokumentasjonsrapport, Notater 2008/31, Statistisk sentralbyrå
- Liebig, T. (2009). *Jobs for Immigrants. Labour market integration in Norway*. Working paper 94. OECD/Paris.
- Midtbøen, A. og J. Rogstad (2008), "Diskrimineringens art, omfang og årsaker", i: *Søkelys på arbeidslivet* 3 (25), s. 417-429
- Møller, B. og L. Togeby (1999). *Oplevet diskriminering. En undersøkelse blandt etniske minoriteter*. København: Nævnet for etnisk Ligestilling
- Normann T. M og E. Rønning (2007). "Konflikter, mobbing, trakassering og vold i arbeidslivet: Få utsatt, noen yrker mer utsatt enn andre". *Samfunnspeilet* 4/2007., Statistisk sentralbyrå.
- Olsen, B. (2009a). *Unge med innvandrerbakgrunn i arbeid og utdanning*, Notat 2009/41, Statistisk sentralbyrå
- Olsen, B (2009b). *Innvandrere ansatt i staten*. Rapporter 2009/08, Statistisk sentralbyrå

- Olsen, B. (2008a). *Innvandrerungdom og etterkommere i arbeid og utdanning*, Rapporter 2008/33, Statistisk sentralbyrå
- Phelps, Edmund S. (1972). "The Statistical Theory of Racism and Sexism". *American Economic Review* 62: 659–661
- Rogstad, J.(2000) Mellom faktiske og forestilte forskjeller. Rapport 17:2000, ISF.
- Rogstad, J. (2002), "Diskriminering og ulikhet – forklaring og metode", i: *Sosiologisk tidsskrift* 10 (1), s. 3-26
- Rogstad, Jon (2006), *Usaklige hindringer for ikke-vestlige minoriteter på arbeidsmarkedet i Norge*. ISF-rapport: 010
- Rogstad, J. og A. H. Midtbøen (2009), *Fra symptom til årsak: Metodiske utfordringer og forskningsetiske dilemmaer ved bruk av tester i studiet av diskriminering*. ISF-rapport 2009: 002
- Søholt, S. og K. C. Astrup (2009) *Etniske minoriteter og forskjellsbehandling i leiemarkedet*. NIBR-rapport 2009:02 Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning
- Todal Jenssen, A, (1994), "Rasisme? – Hvilken rasisme? Eller: Hvorfor vi ikke finner det vi ikke leter etter", i: *Tidsskrift for samfunnsforskning* 3 (35), s. 344-369
- Togeby, L (2003). *Fra fremmedarbeidere til etniske minoriteter*. Aarhus. Aarhus Universitetsforlag.
- Torgersen, Ulf (1999). *Diskrimineringsproblematikk og offentlige tiltak*. NOVA skriftserie 5/99.
- Tronstad K. R. (2008). "Opplevd diskriminering". I Blom, S. og K. Henriksen (2008): *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*, Rapporter 2008/5, Statistisk sentralbyrå
- Tronstad, K. R. (2009) "Innvandrere og deltaking på arbeidsmarkedet i Norge". Valgaktuelt. Statistisk sentralbyrå
- Tynes, T. og T. Sterud (2009). *Arbeidsmiljø blant innvandrere*. STAMI-rapport, årg. 10, nr. 6.
- Villund, Ole (2009): *Riktig yrke etter utdanning*, Rapporter 2008/37, Statistisk sentralbyrå

Figurregister

2.1.	Opplevd diskriminering ved ansettelse etter kjønn alder og landbakgrunn. Prosent av sysselsatte og arbeidssøkende	8
2.2.	Opplevd diskriminering ved ansettelse og andel yrkesaktive i utvalgte innvandrergupper	9
2.3.	Opplevd diskriminering ved ansettelse etter religion, norskkunnskaper, alder og utdanningsnivå. Prosent av sysselsatte og arbeidssøkende	10
2.4.	Andel som har opplevd diskriminering ved arbeidsformidling etter kjønn, botid og landbakgrunn	11
2.5.	Relativ yrkesfordeling blant alle ansatte, og ansatte innvandrere, etter kjønn.....	12
2.6.	Trakassering på arbeidsplassen på grunn utenlandsk bakgrunn etter kjønn, alder, landbakgrunn og botid.....	13
2.7.	Trakassering på arbeidsplassen på grunn utenlandsk bakgrunn etter religiøs overbevisning, norskkunnskaper, utdanningsnivå, sektor og etter psykisk påkjenning	14
3.1.	Andel trangbodde etter objektive og subjektive kriterier blant befolkningen og blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, 16-70 år, etter år og landbakgrunn. Prosent	16
3.2.	Opplevd diskriminering på boligmarkedet etter kjønn, landbakgrunn, botid og innvandringsgrunn.....	17
3.3.	Opplevd diskriminering på boligmarkedet, etter norskkunnskap, religion, utdanning og husholdningsinntekt.....	18
3.4.	Opplevd diskriminering på boligmarkedet, ved kjøp eller leie av bolig, etter kjønn, alder, landbakgrunn.....	19
3.5.	Opplevd diskriminering på boligmarkedet, ved kjøp eller leie av bolig etter innvandringsgrunn, religiøs oppfanging, husholdningsinntekt og botid	20
4.1.	Opplevelse av likebehandling i helsevesenet etter kjønn, landbakgrunn og botid	21
4.2.	Opplevelse av likebehandling i helsevesenet egenerklært helse, tilfredshet, norskkunnskaper, utdanning og husholdningsinntekt.....	22
5.1.	Opplevd diskriminering innen utdanningsinstitusjoner, etter kjønn, landbakgrunn, botid og utdanning	23
7.1.	Additiv indeks - opplevelser av diskriminering (0- 10 områder), etter kjønn, alder, landbakgrunn.....	25
7.2.	Additiv indeks - opplevelser av diskriminering (0- 10 områder), etter botid, utdanning, innvandringsgrunn og religion.....	26